

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra politologie a evropských studií

Michal Ondruška

**Analýza vybraných faktorů anexie Krymu Ruskou
federací pomocí teorie iredentizmu a jejich následná
justifikace—případová studia**

Bakalářská práce

Vedúci práce: Mgr. Markéta Žídková Ph.D., M.A.

Olomouc 2016

Čestné prehlásenie

Čestne prehlasujem, že na bakalárskej práci som pracoval samostatne, na základe svojich teoretických a praktických poznatkov, konzultácií a štúdia odbornej literatúry, ktorej úplný prehľad je uvedený v zozname použitej literatúry.

Olomouc, 14.2.2014

.....

Obsah

Úvod	5
1. Iredentizmus a secesia	11
1.1. Teoretické vymedzenie pojmov	12
1.2. Priebeh konfliktov iredenty: príklady Kurdov, Kašmíru a Baskicka	14
1.3. Všeobecné poznatky z konfliktov iredentizmu	18
2. Polostrov Krym v histórii; obyvateľstvo, správa a vzťahy s Ukrajinou a Ruskou federáciou	22
2.1. Polostrov Krym do roku 1783	24
2.2. Polostrov Krym ako súčasť Ruska	26
2.3. Polostrov Krym ako súčasť Zväzu sovietskych socialistických republík	27
2.4. Polostrov Krym ako súčasť samostatnej Ukrajiny	31
3. Anexia Krymu Ruskou federáciou v roku 2014 a jej justifikácia	35
3.1. Justifikácia anexie polostrovu Krym Ruskou federáciou	36
Záver	42
Abstrakt	44
Zoznam použitej literatúry	46

Za svoju prácu by som sa chcel poďakovať Mgr. Markéte Žídkovej Ph.D., M.A., za jej ochotu, pomoc, rady, pripomienky, bez ktorých by som svoju prácu nedokončil. Predovšetkým jej však ďakujem za trpezlivosť, ktorú mala pri konzultáciách počas môjho zahraničného pobytu.

Úvod

Celosvetovú politiku v posledných rokoch utvárali viaceré významné udalosti. Spomedzi nich môžeme anexiu Krymu Ruskou federáciou označiť za jednu z najdôležitejších. Nielenže sa po tejto udalosti začalo celosvetovo hovoriť o novej studenej vojne (prípadne o pokračovaní studenej vojny¹), ale vysvetľuje mnoho kľúčových súvislostí. Poloha polostrova Krym a jeho komplikovaná história môžu mať podiel na udalostiach spred roku 2014. Čierne more vždy predstavovalo významnú rolu pre východnú Európu a západnú Áziu. Nachádzalo sa trase väčšiny obchodných ciest, preto bola jeho kontrola pre štáty zásadná. Polostrov Krym mal tiež významnú hodnotu pre Rusko, Sovietsky zväz a neskôr pre Ruskú federáciu už od 18. storočia, a to najmä kvôli námornej vojenskej základni. Taktiež obyvateľstvo polostrova, ktoré sa dnes z veľkej časti hlási k ruskému občianstvu, má etnicky bližšie k Ruskej federácii ako k Ukrajine. Súčasné demografické štatistiky ukazujú, že na polostrove Krym žije 63% Rusov, 12 % Krymských Tatárov a 15 % Ukrajincov (Updated Crimean Census Numbers 2016).

Termín iredentizmus pochádza zo slova „terre irredente“ (nevykúpená zem). Termín bol používaný počas talianskeho iredentizmu voči oblastiam na severe krajiny, kde žilo taliansky hovoriace obyvateľstvo v 19. storočí. Taliansku šlo o navrátenie územia Trentina (Južného Tirolska), ktoré patrili pod švajčiarsku, francúzsku, anglickú alebo rakúsku nadvládu. Tlak na vládu Talianska zo strany požadujúcich bol nakoniec jeden z dôvodov pre vstup Talianska do Prvej svetovej vojny.

V súčasnosti je známych niekoľko dôvodov, ktoré mohli Ruskú federáciu viesť k anektovaniu polostrova. Aj keď v práci krátko vymenúvam a popisujem všeobecné faktory, ktoré mohli viesť Ruskú federáciu k anexii Krymu, cieľ mojej práce je objasniť iba tie, ktoré môžu vysvetliť anexiu Krymu Ruskou federáciou pomocou teórie iredentizmu. Pre túto tému som sa rozhodol preto, lebo Ruská federácia (a veľa ruských politológov a ústavných činiteľov, medzi nimi aj prezident Ruskej federácie Vladimir Putin) argumentuje pri obhajovaní anexie polostrova Krym najčastejšie najmä etnickými väzbami polostrova Krym s Ruskou federáciou a históriou polostrova Krym, ktorá je neoddeliteľnou súčasťou histórie Ruska. Tieto argumenty sú zároveň najčastejšie používané pri obhajobe iredenty. Okrem toho používajú pri obhajobe viaceré faktory ovplyvňujúcich anexiu (prítomnosť vojenskej

¹V spojení s anexiou polostrova Krym a rozdelením Ukrajiny hovorí Edward Lucas vo svojej knihe *The New Cold War* o podceňovaní Ruskej federácie Západom po vzostupe Putina a jeho bývalých kolegov z KGB k moci.

základne v prístave Sevastopol' alebo nacionalistická politika ukrajinskej vlády, ktorá porušovala práva ruskej menšiny žijúcej na Ukrajine a na polostrove Krym), no na základe vyjadrení ministra zahraničných vecí Ruskej federácie Sergeja Lavrova o tom, že Ruská federácia o anexii Krymu už nebude diskutovať (Ukraine Today 2016), je komplikované vymenovať všetky faktory a analyzovať ich. Pre prácu som si preto vybral tému iredentizmu, tj. spôsobu naberania územia iného štátu, a porovnal jej priebeh a odôvodňovanie nárokov s anexiou Krymu Ruskou federáciou. Pri analýze preto zhodnocujem politickú históriu polostrova Krym, národnostné zloženie obyvateľstva na polostrove, vzťahy Krymu, Ukrajiny a Ruskej federácie a s tým súvisiaci iredentizmus. Rolu v anexii taktiež okrem iných faktorov zohrávala prítomnosť vojenskej základne Ruskej federácie na polostrove Krym, no nakoľko nie je pre teóriu iredentizmu relevantná, v práci je jej venovaná iba malá pozornosť. Tieto faktory spoločne pomôžu pochopiť súvislosti, na základe ktorých môžeme vytvoriť názor a komplexný pohľad na anexiu Krymu ako aplikáciu teórie iredentizmu.

Preto sa moja práca zaoberá teóriou iredentizmu s vymenovávaním a objasňovaním faktorov, ktorými argumentuje štát uplatňujúci iredentu. Taktiež vo svojej práci skúmam opačný vzťah—faktory a argumenty, ktoré používa územie, na ktorom sa iredenta uplatňuje pri zjednocovaní sa so štátom uplatňujúcim iredentu. V závere práce kladiem dôraz najmä na vymenúvanie a opis argumentov, ktorými krajiny iredentizmus odôvodňujú a porovnávam ich s tými, ktoré používala pri obhajobe anexie Krymu Ruská federácia.

Bakalárska práca je prípadovou štúdiou iredentizmu na prostredí anexie polostrova Krym Ruskou federáciou. Pomocou nej sa snažím objasniť faktory a argumenty odôvodňujúce iredentu, ktoré porovnam s argumentami všeobecne používanými pri iredentistických záujmoch. Ako príklady mi slúžia tri prípady iredenty, ktoré používa vo svojej práci *Iredenta vs secesia: Potenciál pre medzinárodný konflikt* profesorka medzinárodných vzťahov Gigi Gokcek: príklad Kurdov v Sýrii, Iraku, Iráne a Turecku, ďalej konflikt Kašmíru medzi Indiou, Pakistanom a čiastočne Čínou a nakoniec príklad Baskicka (iredentizmus hnutia pôvodne usilujúceho o secesiu) v Španielsku a Francúzsku. Hlavnými výskumnými otázkami sú tieto: Do akej miery je možné aplikovať teóriu iredentizmu na anexiu polostrova Krym Ruskou federáciou? Je možné pomocou tejto teórie popísať, objasniť a obhájiť nároky Ruskej federácie na polostrov Krym? Aké boli vzťahy Ukrajiny s polostrovom Krym, Ruskej federáciou s polostrovom Krym, a Ruskej federácie s Ukrajinou?

Práca je rozdelená na tri kapitoly, pričom všetky kapitoly sú členené na podkapitoly. Cieľom prvej kapitoly je vymenovať a popísať faktory, ktoré štát aplikujúci iredentizmus

používa. V úvode kapitoly vysvetľujem definíciu pojmu iredentizmus a secesia. Aj keď môžu byť iredentizmus a secesia vnímané ako vzájomné protiklady, tieto dva fenomény je potreba skúmať spoločne (Horowitz 1992: 118). V kapitole následne ilustrujem tri príklady iredentizmu. Na týchto je možné vidieť priebeh iredentizmu štátov, v ktorých existujú etnické a historické vzťahy so štátmi uplatňujúcimi iredentizmus. V závere kapitoly zhrňam všeobecné poznatky z predchádzajúcich konfliktov iredenty. Hlavnou výskumnou otázkou tejto kapitoly je, akým spôsobom a akými argumentami štáty obhajujú svoje právo na obsadenie územia iného štátu. Taktiež skúmam opačný vzťah—aké argumenty používa územie, na ktoré si štát uplatňuje nárok pri snahe pripojiť sa k štátu uplatňujúcemu iredentu. Táto práca sa venuje konkrétnemu príkladu (prípadovej štúdii anexie polostrova Krym Ruskou federáciou). Následne sa táto práca zaoberá otázkou ako Ruská federácia obhajuje svoje právo na začlenenie územia Krymu do Ruskej federácie, resp. ako súčasné proruské vedenie Krymu obhajuje pričlenenie do Ruskej federácie.

V druhej kapitole sa venujem histórii polostrova Krym od druhej polovice 20. storočia do roku 2014, s malým presahom do minulých storočí. V kapitole objasňujem zloženie obyvateľstva, správu a vzťahy s Ukrajinou a Ruskou federáciou v časovom období—v prvej podkapitole opisujem polostrov Krym v histórii do 18. storočia, v druhej podkapitole polostrov Krym v rámci Ruska do vzniku ZSSR. V tretej podkapitole opisujem polostrov Krym v rámci ZSSR—krátko spomínam transfer polostrova Ukrajine v roku 1954, následne sa v štvrtej podkapitole zaoberám polostrovom Krym ako autonómnou republikou v rámci samostatnej Ukrajiny v časovom období od roku 1991 po rok 2014. V tejto podkapitole taktiež opisujem uznanie polostrova Krym ako súčasť samostatnej Ukrajiny Ruskou federáciou Bielovežskou dohodou v roku 1991 a garanciu jej územnej celistvosti Budapeštianskym memorandom v roku 1994. Cieľom tejto kapitoly je objasniť historické postavenie polostrova Krym so zámerom vysvetlenie zloženia obyvateľstva, správy polostrova a jeho vzťahy s Ukrajinou a Ruskou federáciou. Hlavná výskumná otázka tejto kapitoly je aké názory malo obyvateľstvo Krymu počas histórie polostrova Krym (cítilli sa Rusmi, chceli sa pripojiť k Ruskej federácii)? Tiež sa budem snažiť zodpovedať nasledujúce podotázky: prebehol transfer Krymu v roku 1954 legálne, tj. v súlade s Ústavou ZSSR? Uznala Ruská federácia polostrov Krym ako súčasť Ukrajiny? Ako sa vyvíjali vzťahy medzi Ruskou federáciou a Ukrajinou pri spore o Krym? Podstatné pre mňa bude najmä obyvateľstvo žijúce na polostrove Krym. Taktiež skúmam, akým spôsobom bol polostrov spravovaný. Ďalej budú pre mňa cenné štatistiky o zložení obyvateľstva polostrova Krym

v dobe samostatnej Ukrajiny a prípadné nacionalistické zmýšľanie obyvateľov Krymu. Nakoniec budú pre moju prácu užitočné vzťahy polostrova Krym s Ukrajinou, polostrova Krym s Ruskou federáciou a podstatné vzťahy Ruskej federácie s Ukrajinou s ohľadom na iredentu. V tomto období tiež hrá významnú úlohu politika Ruskej federácie voči polostrovu Krym. Ďalej sa budem zaoberať etnickým zložením a jeho zmenami na polostrove Krym, najmä Krymskými Tatármi, ruským obyvateľstvom, pôvodným obyvateľstvom a ich významom v prípade iredentizmu.

V tretej kapitole opisujem samotnú anexiu polostrova Krym Ruskou federáciou a porovnávam s teóriou iredentizmu, pričom analyzujem argumenty, ktoré štáty pri snahe získať územie používa. V závere kapitoly opisujem argumenty, ktorými Ruská federácia obhajuje anexiu polostrova Krym a porovnávam s argumentami, ktoré boli použité v minulých konfliktoch iredenty, prípadne argumentami všeobecne známymi. Taktiež sa venujem udalostiam v roku 2014 a referendu o pripojení polostrova Krym k Ruskej federácii. Cieľom tejto kapitoly bude zhodnotiť argumenty Ruskej federácie obhajujúcej anexiu a porovnanie s argumentami, ktoré štáty používajú pri obhajobe iredentizmu. Do akej miery sa zhodoval priebeh a obhajoba iredentizmu s predošlými konfliktami iredenty? Aké sú názory osobností (ruských prokremelských politológov Fjodora Lukyanova, Alexandra Dugina a bývalého primátora Moskvy Jurija Lužkova) na Krym (vnímajú ako historickú súčasť RF)?

Pojem iredentizmus sa akademicky prvýkrát začal používať v období po Druhej svetovej vojne, v roku 1947, na príklade Kašmírskoho konfliktu. Tento územný konflikt medzi Pakistanom, Indiou a do istej mier Čínou poukázal na všeobecne používané argumenty vedúce k iredentizmu.. Taktiež zhoršil bilaterálne vzťahy medzi Pakistanom a Indiou, a tieto problémy pretrvávajú dodnes. (Gokcek, 2011: 280)Na európskom kontinente sa zatiaľ odohrali konflikty iredenty, ktoré boli vyriešené mierovou dohodou (čiže bez ozbrojeného, prípadne medzinárodného konfliktu), čo je ojedinelým prípadom, v porovnaní s inými kontinentami. Príkladom iredenty vyriešenej mierovou cestou môžu byť 3 vlny mierových urovnaní, ktoré používa profesor medzinárodných vzťahov Markus Kornprobst (Kornprobst 2007). Do prvej vlny zahrňuje uznanie talianskeho statusu quo Rakúskom v roku 1969, následne uznanie hraníc Federálnou nemeckou republikou s Nemeckou demokratickou republikou, Poľskom a Sovietskym zväzom. Nakoniec argumentuje vyriešením sporu medzi Talianskom a Juhosláviou o Terst. V druhej vlne opisuje prípad Grécka, ktoré sa vzdalo územných nárokov na územie Cypru a Severného Epiru v Albánsku v polovici 80. rokov 20. storočia. Do poslednej vlny radí pokojné vyriešenie iredentistických konfliktov Lotyšska

s Ruskou federáciou, Estónskas Ruskou federáciou a Írskou republikou so Spojeným kráľovstvom. Fakt, že po konci studenej vojny vzniklo viacero nových štátov, čo zvyšuje potenciálnu hrozbu iredentizmu, ešte znásobuje výnimočnosť mierových urovnaní v Európe (Kornprobst 2007: 460).

Pri iredentizme štáty najčastejšie argumentujú historickými nárokmi, alebo faktom, že na území iného štátu žije väčšina obyvateľstva hlásiaca sa k jeho občianstvu. Preto je často oveľa ťažšie tieto konflikty vyriešiť (na rozdiel od secesie, v ktorej nehrá rolu ďalší zvrchovaný štát). Spory iredenty majú tendenciu prinášať oveľa väčšie medzinárodné konflikty ako secesie (odtrhnutie od pôvodného štátu a tým vznik nového štátu), pretože tieto minority často nemajú prostriedky na to, aby viedli s materským štátom ozbrojený konflikt. (Gokcek, 2011: 276) V súvislosti s iredentizmom Kornprobst argumentuje, že záujmom štátov nie je iba pripojiť územie, na ktoré si uplatňujú nárok. Tie sa tiež snažia „*pomocou legitímneho hľadiska vysvetliť pripojovanému národu, prečo je územie ich teritóriom, a pomocou idealistického hľadiska poukázať na to, ako sa sporné územie môže znovu stať ich súčasťou*“ (Kornprobst 2007: 460). Kornprobst dochádza k presvedčeniu, že ak tieto dve hľadiská neexistujú, štáty stiahnu svoje právo na iredentizmus. Významnú úlohu pritom prikladá obhájeniu iredentizmu (Kornprobst 2007: 460).

V prvej kapitole využívam najmä vedecké publikácie politológov o iredentizme. Článok od profesora práv a politológie Donalda Horowitza používam na vysvetlenie základných rozdielov medzi iredentizmom a secesiou. Markus Kornprobst sa vo svojom článku sústreďuje najmä na proces justifikácie uplatňovanej iredenty a európsku skúsenosť s iredentizmom. Gigi Gokcek vo svojej práci skúma iredentizmus ako potenciál medzinárodného konfliktu, a pre moju prácu ponúka tri významné príklady iredenty: Kurdov, Baskicko a Kašmír. V druhej kapitole používam najmä historické primárne dokumenty-- záznam zo Zasadnutia prezídia ZSSR, ktorý schválil transfer Krymu Ukrajine. Ďalej krátko Budapeštianske memorandum a Bielovežskú zmluvu, ktoré sú dôležité pre geopolitické uznanie celistvosti Ukrajiny. Okrem týchto používam aj Zmluvu zo Sèvres a ďalšie mierové zmluvy. Prínosná je aj publikácia profesora bezpečnostných štúdií a medzinárodnej bezpečnosti Davida S. Yosta o Budapeštianskom memorande a Ruskej intervencii na Ukrajine. Ďalej využívam najmä publikáciu o Kryme od Tarasa Kuzia, z ktorého čerpám informácie o vzťahoch medzi Ruskou federáciou, Krymom a Ukrajinou. Touto tematikou sa ďalej zaoberajú aj napríklad Doris Wydra, Sergej Salushev, Roy Allison, Mikhail Suslov. Publikácia Jane Dawson z univerzity v Connecticut, odborníčky na komparatívnu politiku

a medzinárodné vzťahy *Etniká, ideológia a geopolitika Krymu* mi poskytnú základ pri analýze vzťahov a etnickej príslušnosti obyvateľov Krymu v rámci vzťahov s Ukrajinou a Ruskou federáciou. V tretej kapitole budem vychádzať zo zdrojov, ktoré opisujú samotnú anexiu polostrova Krym v roku 2014, pričom najviac využívaný je príhovor Vladimira Putina pred Štátnou Dumou z roku 2014. Okrem tohto používam vyjadrenia ruských vplyvných osobností, ústavných činiteľov a politológov. Podobne budem používať a analyzovať dôvody, ktorými vedenie Ruskej federácie a iné relevantné osobnosti argumentovali. Taktiež budem používať zdroje, ktoré hovoria o dôvodoch obyvateľstva polostrova Krym, ktoré používali pre znovu zjednotenie s Ruskou federáciou.

1. Iredentizmus a secesia

Iredentistické požiadavky (v zmysle nárokovania si legálnym právom na územie zvrchovaného štátu so záujmom navrátenia toho, čo štát považuje za svoju historickú súčasť) vo veľkej miere narúšali medzinárodný systém už od vzniku národných štátov (Kornprobst 2007: 459) . V 90-tych rokoch 20. storočia sa vedci začali zaujímať štúdiom iredentizmu, a najmä v spojení s ďalším významným fenoménom—secesiou. Podľa niektorých autorov sú iredentizmus a secesia dva rozličné pojmy, ktoré je treba v analýzach od seba oddeliť; prinajmenšom ale vždy zostanú prieniky, v ktorých sa tieto dva fenomény zhodujú. Preto je podľa Gokcek a podobne aj Horowitza potrebné zaoberať sa obomi týmito pojmami na to, aby sme im rozumeli. Vo veľkej miere boli tieto dva fenomény skúmané oddelene. Keď sú však skúmané spolu, môžeme objaviť niektoré prekvapujúce zistenia, nakoľko sú si vzájomne alternatívou, a výskyt jedného fenoména je čiastočne závislý na výskyte druhého (Horowitz 1992: 118).

Preto je v tejto kapitole podstatné na odlíšiť a poukázať na rozdiely a zhody medzi secesiou a iredentou. Na začiatku kapitoly predstavujem teórie secesie a iredentizmu. Následne uvádzam tri príklady konfliktov iredenty a secesie, na ktorých môžeme sledovať začiatok, priebeh a záver konfliktu, v mnohých prípadoch ešte dodatočné narušenie vzťahov medzi krajinami. Pre moju prácu budú podstatné najmä faktory, ktorými argumentujú jednak štáty, ktoré iredentizmus a secesiu uplatňujú, a zároveň štáty, na ktorých je iredentizmus alebo secesia uplatňovaná. Taktiež sa budem snažiť poukázať na vzťahy medzi štátmi v konflikte, prípadne na ich dlhotrvajúce spory po konflikte iredenty (v prípade Indie a Pakistanu). Doplňovými výskumnými otázkami sú ako štáty aplikujúce iredentizmus obhajujú svoje právo na územie cudzieho štátu, a ako štát, na ktorom je iredentizmus uplatňovaný, obhajuje svoje právo odtrhnúť sa od pôvodného štátu a na pripojenie sa k inému štátu. Pretože je táto práca prípadovou štúdiou, a konkrétne sa zaoberá anexiou Krymu Ruskou federáciou a ako Ruská federácia obhajuje svoje právo na začlenenie územia Krymu do Ruskej federácie (resp. ako súčasné proruské vedenie Krymu obhajuje pričlenenie do Ruskej federácie) budú tieto poznatky podstatné pre následnú aplikáciu teórie a doposiaľ známych informácií v druhej a tretej kapitole.

1.1. Teoretické vymedzenie pojmov

Secesia znamená rozhodnutie etnickej menšiny v štáte oddeliť sa od zvrchovanej autority krajiny, v ktorej sa skupina nachádza; za účelom samostatnej vlády v teritóriu, kde je koncentrovaná. Tieto nároky majú tendenciu pokračovať, aj keď sa menšina stretne s odporom väčšiny, ktorá je v štáte zvrchovaná a riadi ho (pretože nechce prísť o svoje územie). Zvrchovaný štát iba veľmi nepravdepodobne udelí menšine právo na odtrhnutie v jeho vlastnom území, preto tieto konflikty môžu viesť k násiliu, krviprelievaniu, dokonca stratám na životoch, v prípade že sa menšina rozhodne pokračovať v boji všetkými dostupnými prostriedkami. V prípade iredentizmu je úroveň násilia, krviprelievania a straty na životoch zväčšená, pretože nárokovateľ nie je minorita, ale často dominantná majorita s vojenským potenciálom, ktorej úlohou je bojovať za práva národnostnej menšiny v teritóriu cudzieho štátu (Gokcek 2011: 279). Podobné vysvetlenie pojmu secesia ponúka aj Donald Horowitz: secesia je snaha skupiny o úplnú regionálnu anatómiu alebo vytvorenie federatívneho systému, v ktorom by vlastný štát kontrolovali (Horowitz 1992: 119).

Pod pojmom iredentizmus rozumieme politické snahy zjednotiť etnicky alebo nábožensky spojené časti určitej populácie ktoré boli začlenené do iných štátov. Horowitz ďalej rozlišuje dva podtypy iredentizmu: ako prvý uvádza pokus odpojiť územie jedného štátu a včleniť ho do druhého (Pakistan-Kašmír, Somálsko-Etiópia); ako druhý príklad uvádza pokus odpojiť územie a ľudí rozdelených vo viacerých štátoch a následne ich zjednotiť do jedného (Kurdi žijúci na území Sýrie, Turecka, Iraku a Iránu sa zjednotia do Kurdistanu). Obe tieto formy zmeny hraníc môžeme označiť ako iredentizmus (Horowitz 1992: 119).

Iredentizmus a secesia sa líšia vo viacerých faktoroch, a aj keď je do istej miery považovať iredentizmus a secesiu ako fenomény, ktoré majú k sebe veľmi blízko (Horowitz 1992: 118), existuje medzi nimi viacero rozdielov. Iredentizmus znamená politické úsilie zjednotiť sa s nábožensky alebo etnicky spojenými segmentami určitej populácie, ktoré boli alebo sú súčasťou iných nezávislých štátov (Gokcek 2011: 279). Iredentistické nároky sú väčšinou (ale nie vždy) iniciované zo strany etnickej alebo náboženskej väčšiny, ktorá je väčšinou vo zvrchovanom štáte. Táto väčšina si praje privlastniť si územie a populáciu, ktorá je minoritou v inom zvrchovanom štáte (často susedskom), a patria k rovnakému etniku alebo náboženstvu. Aby mohol iredentizmus prebehnúť, etnické alebo náboženské skupiny musia byť preto rozložené v dvoch alebo viacerých, najčastejšie susedských štátoch. Podobne, narozdiel od secesií, ktoré sú iniciované zdola (bottom-up), iredentizmus je väčšinou označovaný za iniciovaný zhora (top-down) vládou suverénneho štátu. Preto je

najvýznamnejší rozdiel medzi iredentizmom a secesiou v aktérovi, ktorý stojí na počiatku fenoménu—kým v prípade secesie je to minorita často bez väčšej podpory, v prípade iredenty je ním najčastejšie vláda väčšieho štátu, ktorá má k dispozícii silnejšiu armádu (Gokcek 2011: 279). Tak ako secesia, aj iredentizmus predstavuje výzvu pre teritoriálnu celistvosť štátu. Kým pri secesii ide o odtrhnutie a autonómiu, pri iredentizme ide o expanziu jedného štátu na úkor druhého (Gokcek 2011: 280). Rozdielne od secesie, ktorá prebieha zvyčajne zdola, teda iniciovaná obyvateľstvom usilujúcim o odtrhnutie a autonómiu, iredentizmus prebieha naopak—teda zhoda—najčastejšie iniciovaný práve vládami dominantných majorít. Gigi Gokcek tvrdí, že zatiaľ čo secesia je o vytvorení nového suverénneho štátu, iredentizmus je o expanzií už existujúceho (Gokcek 2011: 279-280). Gokcek sa v tomto smere zhoduje s Donaldom Horowitzom, ktorého cituje vo svojej knihe: *„iredentizmus znamená odobratie z jedného štátu a včlenenie do druhého, nového alebo už existujúceho; secesia je iba o odlúčení* (Horowitz citovaný v Gokcek 2011: 280).

1.2. Priebeh konfliktov iredenty: príklady Kurdov, Kašmíru a Baskicka

Kurdi na území Turecka môžu byť označovaní ako hnutie usilujúce o secesiu, a v určitom smere aj o iredentizmus. Toto hnutie bolo iniciované malou skupinou, a pritiahlo pozornosť externého aktéra—Sýrie. Kurdi obývajú od zániku Perzskej a Osmanskej ríše teritória vo viacerých štátoch. V súčasnosti žije približne 24 miliónov bez vlastného štátu—12 miliónov Kurdov na území Turecka, 4-5 miliónov na území Iraku, 5 miliónov v Iráne a 1-2 milióny v Sýrii (Gokcek 2011: 287). Na konci Prvej svetovej vojny, po porážke Osmanskej ríše a podpise dohody Sèvres na Parížskej mierovej konferencii európski spojenci oficiálne prisľúbili vznik samostatného Kurdskeho štátu. Zmluva navrhovala rozdeliť časti ríše medzi spojencov, medzi nimi aj Kurdov, ktorí pomáhali ríšu zničiť (Zmluva zo Sèvres, časť 3, článok 62). No tento prísľub sa nikdy nestretol so súhlasom Turkov, ktorí začali s úspešnou kampaňou proti rozdeleniu svojho územia Európanmi.

Prekvapujúca vojenská porážka európskych vojsk mala za následok podpis zmluvy z Lausanne v roku 1923 a vytvorenie nezávislého tureckého štátu, ktorá avšak nezahŕňala vytvorenie samostatného štátu pre Kurdov. Turecká vláda pre inkorporovanie minorít používala najmä používanie tureckého jazyka. Po sériách kurdských revolúcií v rokoch 1925, 1930, 1937-1938 použila dokonca vojenské prostriedky na potlačenie revolúcií. Až do roku 1980 sa žiadne ďalšie revolúcie nevyskytli. V roku 1983 hnutie PKK² začalo viacero gerilových útokov na juhu a juhovýchode Turecka. Do roku 1999 vyčlenila turecká armáda približne 50 000 vojakov, aby tomuto secesionistickému hnutiu čelila. Tieto boje si vyžiadali približne 40 000 životov v priebehu 15 rokov. Pre Turecko bolo v tomto čase zásadné presvedčiť Sýriu, aby prestala podporovať PKK. Podporu PKK Sýria viackrát odmietla. Po neúspešných rokovaníach reagovala turecká vláda ultimátom, v ktorom sa vyhrážala použitím sily, ktoré podporovala aj väčšina tureckej verejnosti. Tento konflikt nakoniec vyústil v dohodu, v ktorej Sýria prisľúbila zastavenie akejkoľvek podpory PKK a potvrdenie tureckých požiadaviek z predchádzajúcich dohôd. Túžba Sýrie podporovať kurdske hnutie vnútri Turecka mala motív oslabiť nepriateľa (na rozdiel od Pakistanu podporujúceho Kašmír v iredentizme.) a tak získať výhodnú pozíciu pri vyjednávaní v lokálnych podmienkach. Navyiac, kurdska minorita v Sýrii nebola tak veľká, aby bola schopná vyvinúť väčší tlak na sýrsku vládu(Gokcek 2011: 287-290).

²PKK, Strana pracujúcich Kurdov (Partiya Karkeren Kurdistan) vznikla v 60. rokoch 20 storočia ako militantná ľavicová strana v Turecku a Irackom Kurdistane pod vedením Abdullaha Ocalana.

Aj keď sa Turecko a Sýria vyhýbali vojenskému konfliktu, na príklade je možno vidieť, že aj secesionistické hnutie vyvolané minoritou, ktoré získa pozornosť externého aktéra, môže vyústiť vo vojnu. Sýria sa preto neobávala, že by jej vlastné minority mohli prísť s požiadavkami o iredentizmus—avšak počas tohto obdobia PKK nielenže chcela samostatnosť od Turecka, ale aj zjednotiť všetkých Kurdov žijúcich v zahraničí po jeden štát—Kurdistan, môžeme argumentovať, že PKK nemala iba snahu o secesiu, ale aj o iredentizmus. No tento príklad nemôže byť porovnávaný s Baskickom a Francúzskom—aj keď Kurdi argumentujú, že sa chcú zjednotiť, majú spoločnú iba etnickú príslušnosť. Politicky sú však úplne odlišní, najmä od roku 1920, keď sa každý kmeň Kurdov prezentoval iným dialektom, inými klanmi a inými komunitami. Aj keď kurdské strany (PUK³ a KDP⁴) v každom štáte prejavovali snahy o odtrhnutie, nikdy nespolupracovali spoločne na vytvorení jedného veľkého štátu (Kurdistanu). Turecká vláda dokonca spolupracovala s Kurdmi v Iraku aby zastavila príviv kurdských gerilových jednotiek do Turecka. Turci sľúbili ochranu irackým Kurdom pred Saddámom Husseinom výmenou za povolenie zničiť infraštruktúru PKK. PUK a KDP sa snažili vyriešiť situáciu politicky, kým PKK zásobovala svoje jednotky zbraňami a uchýľovala sa k násiliu na ženách a deťoch, čo PUK a KDP odsúdili. V žiadnej krajine z týchto štyroch Kurdi nedominujú, preto sú súčasné hnutia usilujúce iba secesiu (Gokcek 2011: 287-290).

Známym príkladom iredentizmu je konflikt o Kašmír medzi Indiou a Pakistanom v roku 1947 a neskôr v roku 1965, aj keď spory z tohto konfliktu pretrvávajú medzi krajinami dodnes. Kašmír, malý región na úpätí hôr Himalájí, sa rozprestiera najmä na území Indie, no od svojej nezávislosti si naň nárokuje právo Pakistan. Ten argumentuje najmä tým, že väčšina obyvateľstva sa hlási k moslimskému náboženstvu. Pakistan zriaďoval na hraniciach vojenské tábory, a finančne podporoval rozširovanie moslimských škôl, ktoré oboznamovali mladé generácie s myšlienkami islamu voči sekularizmu, ktorým sa India vyznačuje. Navyiac, voči vláde v Indii, pakistanská armáda regrutovala mladú inteligenciu a vyzbrojila ich, aby mohli viesť gerilovú vojnu. Podľa autorov Pakistan vycvičil približne 20 000 bojovníkov s približne 30 000 zbraňami, ktorí boli použítí k násiliu v Kašmíre. India nedokázala čeliť gerilovým jednotkám s vlastnou políciou a armádou. Iredentistické nároky Pakistanu sú nielen prispievateľom do pakistansko-indického konfliktu v rokoch 1947 a 1965, ale sú zdrojom nezhôd medzi týmito dvoma krajinami aj v dnešných časoch (Gokcek 2011:280-281).

³ Únia kurdských patriotov je jedna z mladších strán v Irackom Kurdistanu, založená v roku 1975.

⁴ Kurdska demokraticka strana vznikla v roku 1946 a v súčasnosti je jednou z hlavných kurdských strán v Irackom Kurdistanu.

Európska skúsenosť s iredentizmom je relatívne pokojnejšia, ako pri zvyšku sveta (Kornprobst 2007:460). Prvá vlna iredentizmu v Európe prebehla medzi Rakúskom a Talianskom v roku 1969, pri uznaní statusu quo. Krátko potom Federatívna nemecká republika uznala hranice s Nemeckou demokratickou republikou, Poľskom a Sovietskym zväzom. Taliansko a Juhoslávia vyriešili svoje rozpory o Trieste (mesto v Taliansku) v roku 1975. Druhá vlna európskeho iredentizmu spočívala vo vzdaní sa nárokov Grécka na Cyprus, a Severného Espiru v Albánsku v polovici 80-tych rokov. Tretia vlna znamenala pokojné vyriešenie iredentistických záujmov Ruska v Estónsku, Ruska v Lotyšsku, tak ako aj záujmy Spojeného kráľovstva v Írskej republike v druhej polovici 90-tych rokov 20. storočia. Faktom zostáva, že po konci studenej vojny vzniklo na území Európy veľa nových štátov—a tie zvyšujú potenciál pre iredentizmus—čo činí relatívne pokojnú vlnu iredentizmu v Európe za ešte viac neobvyklú (Kornprobst 2007:460). Aj keď je možné argumentovať maďarsko-slovenskými konfliktami trvajúcimi od rozpadu Rakúsko-Uhorska až dodnes, krajiny obnovili svoje susedské vzťahy a v súčasnosti aj v rámci Európskej únie vystupujú ako dobrí partneri. Navyiac, ich kladné vzťahy boli potvrdené založením Vyšehradskej skupiny, ktorej sú členovia od roku 2004.

Ako európsky príklad používam baskický konflikt (1960-1980), ktorý je však príkladomsúčasne secesie aj iredenty, vedený etnickou minoritou vnútri zvrchovaného štátu (Španielska). Baskovia žili v týchto teritóriách dlhé storočia. Región sa skladá zo 7 provincií, z ktorých 4 sú na území Španielska a 3 na území Francúzska. Baskický národ vznikol až v roku 1895, so vznikom Baskickej nacionalistickej strany (PNV⁵), ktorá žiadala o odtrhnutie štyroch provincií na severe Španielska. Počas fašistického režimu Franka (1939-1975) boli strana a národ utlačovaní. Francúzska vláda poskytla v 1961 útočisko radikálnej baskickej skupine ETA⁶, ktorá riadila secesionistické hnutia vnútri Španielska z Francúzska. Podmienkou útočiska však bolo odmietanie akýchkoľvek násilných tendencií vnútri Francúzska. Francúzskej vláde trvalo roky, kým si uvedomila, že ETA nebojuje iba proti Frankovmu fašistickému režimu, ale bojuje o odtrhnutie celého Baskicka, čo zahŕňalo aj územia vnútri Francúzska. ETA vo Francúzsku čelila viacerým útokom vedenými anti-ETA skupinou, o ktorých sa však Španielska vláda vyjadrila, že s nimi nemá nič spoločné. Aj

⁵Partido Nacional Vasco je nacionalistická strana Baskov založená v roku 1895 na kresťanských princípoch.

⁶Euskadi Ta Askatasuna je nacionalistická a separatistická organizácia Baskov, ktorú viaceré štáty ako aj Európska únia považujú za teroristickú.

napriek tomu sa viedli špekulácie o spojeniach tejto skupiny so španielskou vládou a skupinou GAL⁷.

Tieto útoky nakoniec donútili francúzsku vládu zmeniť svoju politiku. Prezident Valéry Giscard d'Estaing vyhlásil, že od roku 1979 prestanú mať Baskovia nárok na útočisko vo Francúzsku. Francúzska vláda nakoniec začala zatýkať príslušníkov ETA kvôli viacerým vraždám náhodných obyvateľov Francúzska skupinou GAL. V 80-tych rokoch začala francúzska vláda týchto príslušníkov ETA vydávať k trestu do Španielska. Po vyhostení radikálov z ETA z územia Francúzska prestali atentáty skupiny GAL. Aj napriek faktu, že Francúzsko poskytlo útočisko radikálom, Španielsko nepodniklo voči Francúzsku žiadne akcie. Bolo to najmä preto, že Francúzsko nikdy nevyzbrojilo separatistické hnutie, a ani im neposkytlo vojenský výcvik. Francúzsko zasa nikdy nepodniklo kroky voči GAL, hoci aj napriek špekuláciám, že existovalo spojenie so Španielskom, násilie nebolo primárne páchané voči francúzskemu obyvateľstvu, ale voči členom ETA. Baskické hnutie bolo minoritné, a nemalo podporu zahraničného aktéra, ani veľkej armády. Situácia by mohla vyvrcholiť vo vojnu, keby Francúzsko poskytlo Baskom zbrane a vojenský výcvik, tak ako to urobil Pakistan pri jednotkách Kašmíru. Navyiac, poskytnutím pomoci Baskom by Francúzsko riskovalo stratu vlastného územia, čo sa v prípade Pakistanu nemohlo stať—pre Francúzsko bola prvoradá bezpečnosť vlastných občanov, a výhody zo získaného územia neprevýšili straty na životoch (opačný prípad Kašmírskoho konfliktu). Iredentistické hnutie Baskov, ktorému chýbala vízia nezávislého štátu, ktoré navyiac stratilo záujem Francúzska, a tým pádom nemalo akúkoľvek podporu štátov s veľkými armádami, zmenšilo svoj potenciál v medzinárodny konflikt (Gokcek 2011: 284-287).

⁷Antiterrorist Liberation Groups boli ilegálne bojové jednotky založené Španielskou armádou na boj proti jednotkám ETA. Aktívne boli od roku 1983 do roku 1987.

1.3. Všeobecné poznatky z konfliktov iredentizmu

Z vyššie uvedených príkladov môžeme uviesť nasledujúce dôvody vedúce k iredentizmu. Kurdi na území Turecka argumentovali legitímnym hľadiskom; po konci prvej svetovej vojny im bol prisľúbený vznik samostatného Kurdistanu, no tento prisľub zostal nenaplnený. Podobne svoj záujem o secesiu odôvodňovali aj historicky. Turecko následne využívaním tureckého jazyka inkorporovala minority, a taktiež vojensky potlačila kurdské revolúcie. Kurdské politické strany získali podporu externých štátov (Sýrie a neskôr Ruskej federácie). Kurdi v štátoch majú spoločnú etnickú príslušnosť, no politicky sú však rozdelení. V prípade Kašmíru (The Telegraph 2001) boli argumenty Pakistanu aj Indie čisto náboženské. Hari Singh, vládca Kašmíru rozhodol, že Kašmír zostane neutrálny aj napriek tomu, že v štáte bola populácia rozdelená podľa vierovyznania na hinduizmus a islam. Po obsadení Kašmíru pakistanskými vojakmi Singh odstúpil územie Indii a sám do nej utiekol. Pakistan pokračoval v bojoch o Kašmír aj napriek výzve OSN o stiahnutie. Taktiež môžeme vidieť snahy Pakistanu o obsadenie územia Kašmíru pomocou zriaďovania škôl, ktoré mali deti vyučovať islam. V baskickom konflikte sa Baskovia snažili o nacionalistické politické ciele, na ktoré použila dokonca radikálne hnutie ETA.

Na troch príkladoch iredentizmu môžeme vidieť faktory, ktoré ovplyvňujú jeho úspech, resp. neúspech. Po prvé, podpora externého hráča (Sýrie v prípade Kurdov, Francúzska v prípade Baskov, Indie v prípade Kašmíru) má veľký vplyv na vývin a výsledok iredentizmu. Po druhé, schopnosť viesť ozbrojený konflikt a prístup štátu, ktorý o iredentizmus usiluje k zbraniam môže vo veľkej miere prispieť k úspechu o zabratie územia. Po tretie, úspech určuje samotná snaha hnutia, pričom ostatné krajiny s väčšou pravdepodobnosťou podporia secesiu (Kurdi, začiatky Baskického konfliktu) ako iredentizmus (Baskický konflikt bez podpory Francúzska).

Pri konflikte iredenty je často dôležité obhájiť platnosť argumentu, že menšina v cudzom štáte je s dominantnou väčšinou spojená (či už historicky, etnicky alebo nábožensky). Táto obhajoba sa skladá z dvoch aspektov. Prvý aspekt legitimacy privlastňovanému teritóriu a populácii, tak ako aj štátu vysvetľuje, prečo má dominantná minorita na územie právo. Druhý, idealistický aspekt určuje, ako sa minorita môže spojiť s majoritou (Kornprobst 2007: 460). Taktiež je akceptovanou myšlienkou, že *„konflikty iredenty majú väčšiu pravdepodobnosť ako secesie, že vyústia do medzinárodného konfliktu“* (Gokcek 2011: 281).

Profesorka medzinárodných vzťahov a komparatívnej politológie *Gigi Gokcek* vo svojej práci navyše rozlišuje medzi iredentizmom iniciovaným minoritami a majoritami. Jej prvý poznatok je, že iredentizmus vedený minoritou má menšiu pravdepodobnosť ako secesia na to, aby vyústila do väčšieho konfliktu z troch dôvodov. Po prvé, minority, na rozdiel od majorít (predstavovaných najčastejšie zvrchovanými štátmi), nemajú k dispozícii armádu ani prostriedky na vedenie dlhotrvajúceho konfliktu. Po druhé, iredentizmus vedený minoritou na seba upriamuje pozornosť externých aktérov iba veľmi ťažko. Práve tí by mu mohli pomôcť v konflikte so zásobovaním, vojenskými prostriedkami, finančnou pomocou a podobne). A nakoniec po tretie, externí aktéri nemusia byť ochotní poskytnúť podporu minoritám, ktoré vedú konflikt iredenty. Táto neochota môže súvisieť s rizikom, ktorému sa pomocou minoritám v inom štáte vystavujú—že možno stratia svoje vlastné územie v prospech minorít, žijúcich v ich vlastnom štáte. Tento argument môžeme podložiť prípadom, keď Francúzsko ustúpilo od pomoci Baskicku (Gokcek 2011: 282-283).

Druhý poznatok oproti všeobecne používanej teórii je, že secesie, ktoré majú pozornosť externých aktérov, môžu viesť k vojne s rovnakou pravdepodobnosťou. Svoje tvrdenie obhajuje nasledovnými argumentami: po prvé, na rozdiel od minoritného iredentizmu, secesia nepredstavuje takmer žiadne riziko pre externý štát v rámci teritoriálnej celistvosti. Akýkoľvek zahraničný aktér podporujúci secesiu sa nevystavuje nebezpečenstvu, že tá istá minorita si bude nárokovať aj na jeho územie, ak dosiahne nezávislý štát. A to najmä zo silného dôvodu, že minority v secesii sa snažia iba o vytvorenie nezávislého štátu, a nie o inkorporovanie ďalšieho územia od štátu, ktorý im poskytol pomoc. Po druhé, na základe vedomostí, externí aktéri s väčšou pravdepodobnosťou podporia minority usilujúce o secesiu ako minority usilujúce o iredentizmus. Podobne, zvrchované štáty iba nepravdepodobne podporia iné minority, ktorých záujmom je pripojenie teritória mimo ich vlastných hraníc. Na príklade Baskicka môžeme vidieť, že Francúzsko najprv podporovalo snahy o secesiu voči Španielsku, ale prestalo po tom, ako francúzska vláda zistila, že snahy zahrňovali aj iredentizmus.

Po tretie, ak sa menšina snaží iba o secesiu, a nie o iredentu, s väčšou pravdepodobnosťou získa dlhodobú podporu externých aktérov, a môže situáciu priviesť do vojenského konfliktu. Kurdi boli veľmi úspešní v upútaní pozornosti Sýrie (krajiny s veľkou armádou), keď viedli snahy o secesiu primárne voči Turecku. Keby Kurdi pokračovali v svojich iredentistických snahách o vytvorenie veľkého Kurdistanu a pripojenie teritórií obývaných Kurdami (Turecko, Irak, Irán, Sýria), podporu externých aktérov by stratili

(Gokcek 2011: 283). Vo veľa prípadoch je najprv ťažké určiť, či sa menšina usiluje o secesiu, alebo o iredentizmus. Situácia, ktorá v začiatkoch vyzerá ako snaha o secesiu môže vyústiť v iredentizmus a naopak. Susedné štáty však skôr podporia snahu o secesiu ako snahu o iredentizmus. Preto menšiny radšej vzdajú svoje ambície o pripojenie iných teritórií v ich vlastnom záujme nestratiť podporu ostatných štátov. Práve preto sú secesie omnoho častejším javom ako iredentizmus. (Gokcek 2011: 283) Napriek viacerým vedeckým predikciám sa zatiaľ potvrdzuje (Emerson citovaný in Horowitz 1992: 120), že v post-koloniálnych štátoch bolo iba veľmi málo prípadov iredentizmu, ale veľmi veľa secesií.

Lídri pripojených teritórií majú ako celok v jednom väčšom štáte väčšie možnosti, ale tieto sú vymedzené viac, ako sa môže na prvý pohľad zdať. Po prvé, lídri pripojeného regiónu musia preniknúť do politickej situácie, čo môže z pripojenej oblasti, spôsobovať viaceré problémy, pretože tá má často nedokonalú vedomosť o politických ideách a vzoroch nového štátu. Po druhé, nakoľko sú etnické konflikty zriedkakedy odlišné, pripojené územie bude s veľkou pravdepodobnosťou považované za minimálne sub-etnicky odlišné v zložení (v dialekte, prízvuku, rodokmeni, zvykoch a podobne), takže obyvatelia pripojenej oblasti budú považovaní za vidiečanov, ktorí žili príliš dlho pod nadvládou cudzinca. Preto pozícia zabraného teritória ako nového člena je veľkou prekážkou pre národné záujmy jeho lídrov, v prípade, že iredentizmus bude úspešný (Horowitz 1992: 125).

Bližší výskum môže odhaliť, čo motivuje zvrchované štáty k podpore a použitiu vojenských síl k podpore snáh secesie (nie iredenty) menšiny, ktorá nie je ich pôvodu ani etnickej príslušnosti v susedskom štáte (Gokcek 2011: 281). Ruská federácia má dlhú históriu podpory PKK a iných kurdských zoskupení. Kurdska strana pracujúcich bola vytvorená počas Sovietskeho zväzu, a s komunistickou stranou zdieľala ľavicovú ideológiu. Sovietsky zväz taktiež ponúkol PKK útočisko, a najmä v 90. rokoch 20. storočia PKK legálne operovala v po-sovietskom Rusku. Ruská federácia dlhodobo podporuje Kurdov v Sýrii aj v Turecku. Po zostrelení stíhačky Su-24 tureckými ozbrojenými silami pomoc Kurdom ešte vzrástla (po už tak napätej situácii medzi týmito dvomi krajinami). Minister zahraničných vecí Ruskej federácie Sergej Lavrov sa pri návšteve Selahattina Demirtasa z Ľudovej demokratickej strany vyjadril, že strana môže zriadiť svoju kanceláriu v Moskve. Tiež spolu chcú napraviť vzťahy Turecka a Ruskej federácie. Stretnutie sa uskutočnilo iba mesiac po zostrelení stíhačky, a Ruská federácia „*zdvorilo odmietla uzmierenie s Ankarou*“. Ďalšia podpora spočíva v namietaní, že Kurdi majú právo na účasť vo vyjednávaní so sýrskou opozíciou. Ruská federácia taktiež spolupracuje s Kurdami v postupe proti Islamskému štátu (Euractiv 2015).

Pomoc a podpora Kurdov sa teda netýka iba aktivít v rámci jedného štátu, ale viacerých, vrátane Sýrie.

Z uvedeného môžeme usúdiť viaceré záverov. Po prvé, ak je iredentistický nárok iniciovanú minoritou v štáte, je veľmi nepravdepodobné, že rozpúta vojenský konflikt. Ako typický príklad môžeme uviesť Baskicko, ktoré bez podpory druhého štátu s veľkou armádou, alebo aspoň finančnou a vojenskou podporou (vojenský tréning jednotiek, zásobovanie zbraňami a financiami ako to bolo v prípade Pakistanu v konflikte o Kašmír) malo veľmi malú šancu na úspešný iredentizmus. Aj keď minority, ktoré sa chcú zjednotiť, môžu získať pozornosť medzinárodných médií alebo diplomatickú pomoc pre ich situáciu, ale bez podpory zvrchovaného štátu majú iba veľmi malú šancu na úspešný iredentizmus. Toto môže byť spôsobené najmä tým, že skupina snažiaca sa o iredentizmus nemá dostatočné organizačné schopnosti a štruktúru, tak ako aj vojenský potenciál na vytvorenie opozície voči armáde krajiny, od ktorej chce odtrhnúť územie, ktoré má byť pripojené k nezávislému štátu (Gokcek 2011: 290-291).

Po druhé, z prípadov nárokov secesie s podporou zvrchovaných štátov s početnou armádou majú potenciál na medzinárodnú vojnu. Na príklade Kurdov môžeme vidieť, ako sa Sýria a Turecko dostali na prah vojny v roku 1998. S podporou zvrchovaného štátu má menšina dostupné prostriedky na odpor voči materskému štátu, a Kurdi sa tak mohli chovať voči tureckej armáde oveľa agresívnejšie. Taktiež v súčasnej situácii, s podporou Ruskej federácie, majú tendencie o secesiu v Turecku potenciál prerásť v konflikt. No risk teritoriálnej straty—ako v prípade Kurdov, tak aj v prípade Baskicka—mohol byť dôvodom, prečo Sýria a Francúzsko odmietli dlhodobú podporu menšín, ktoré o iredentu usilujú. Avšak, ak externému aktérovi nehrozí strata jeho vlastného územia, môže v podpore menšín usilujúcich o iredentizmus alebo secesiu vytrvať aj za cenu hrozby konfliktu. Za príklad môžeme uviesť vojnu medzi Indiou a Pakistanom v roku 1971 o nezávislosť západného Pakistanu—Bengali. Ďalší príklad môže byť súčasná podpora Kurdov v rámci Turecka. V prípade Kurdov, keď sú menšiny súčasne vo viacerých štátoch, sa dá secesiu chápať ako začiatok iredentizmu. Preto turecká vláda vníma irackých Kurdov ako potenciálnu hrozbu. Navyiac, v prípade menšín, ktoré sú súčasne vo viacerých štátoch (a to je dokonale vidieť na príklade Kurdov v Turecku, Sýrii, Iraku a Iráne) nestačí sa hlásiť iba k rovnakému etniku, ale tiež zjednotiť svoje sily v boji o politickú autonómiu (Gokcek 2011: 291-292).

2. Polostrov Krym v histórii; obyvateľstvo, správa a vzťahy s Ukrajinou a Ruskou federáciou

Na základe použitých príkladov vidíme, že pre iredentizmus sú dôležité vzájomné vzťahy oboch území. Cieľom tejto kapitoly bude krátko opísať históriu Krymu ako súčasť Osmanskej ríše, ako súčasť Ruska a následne Sovietskeho zväzu, opísať transfer polostrova Krym z Ruskej sovietskej federatívnej socialistickej republiky do Ukrajinskej sovietskej socialistickej republiky a nakoniec polostrov Krym ako autonómnu republiku v rámci Ukrajiny. V prvých podkapitolách skúmam vzťahy polostrova Krym s Ruskom, v nasledujúcich bude úlohou objasniť, či prebehol transfer Krymu legálne alebo nelegálne. V súvislosti s anexiou Krymu Ruskou federáciou sa objavil argument, že transfer neprebehol v súlade s ústavou RSFSR a ZSSR, a tým pádom bol ilegálny (Sputnik News 2015). V tomto časovom období sa snažím zohľadniť postoj, ktorý mali obyvatelia Krymu voči Ukrajine a Ruskej federácii, resp. ako vnímali vzťahy s Ukrajinou a s Ruskou federáciou. Z týchto vzťahov môžeme následne opísať faktory, ktoré používali obyvatelia polostrova Krym pre znovu zjednotenie s Ruskou federáciou, a faktory používané Ruskou federáciou pre znovu zjednotenie s polostrovom Krym. Preto v tejto kapitole používam taktiež údaje o etnickom zložení polostrova Krym z publikácie *Etniká, ideológia a geopolitika Krymu*. Ďalej budú podstatné vzťahy Ukrajiny a polostrova Krym, Ruskej federácie (a Sovietskeho zväzu) s polostrovom Krym, a nakoniec vzťahy Ruskej federácie (a Sovietskeho zväzu) s Ukrajinou. Všetky tieto informácie považujem za ovplyvňujúce faktory samotnej anexie polostrova Krym Ruskou federáciou a podstatné pre nárokované požiadavky iredenty. týkajúce sa polostrova Krym. Medzi výskumné otázky tejto kapitoly patrí ako prebiehal transfer Krymu 1954 a či uznala Ruská federácia polostrov Krym ako súčasť Ukrajiny. Ďalej ma bude zaujímať ako sa vyvíjali vzťahy medzi Ruskou federáciou a Ukrajinou pri spore o Krym a aké názory malo obyvateľstvo Krymu (cítilli sa Rusmi, resp. chceli sa pripojiť k Ruskej federácii).

Kapitola je členená na podkapitoly, pričom podkapitolyna začiatku kapitoly sa zaoberajú každým časovým obdobím histórie polostrova Krym. V týchto kapitolách je pre mňa podstatné to, kto mal nad polostrovom Krym politickú moc, a aké boli vzťahy obyvateľov Krymu k tejto vláde. V podkapitole, ktorá sa venuje polostrovu Krym v ako súčasť Sovietskeho zväzu opisujem proces transferu polostrova Krym Ukrajinskej sovietskej socialistickej republike. V následnej kapitole, ktorá sa venuje polostrovu Krym ako autonómnej republike, ktorá je súčasťou Ukrajiny opisujem vzťahy týchto troch aktérov a názory obyvateľov polostrova Krym.

Polostrov Krym je polostrov ležiaci v severnej časti Čierneho mora južne od Ukrajiny, jeho východné hranice obmýva Azovské more. Hlavným mestom republiky (po anexii polostrova Krym bol status zmenený z „autonómnej republiky“ na „republiku“) je Simferopol, ktorý aj po obsadení Ruskou federáciou zostáva de jure hlavným mestom a dôležitým ekonomickým centrom. Pre geopolitickú situáciu polostrova Krym a najmä jeho anexiu v roku 2014 je dôležitá jeho strategická poloha. Čiernomorské flotily poskytujú rýchly prístup k východu Stredozemného mora, Balkánskemu polostrovu a Blízkemu východu. Kontrola polostrova Krym a najmä jeho južnej časti bola preto podstatná, a snahy o ňu prejavovalo počas histórie veľa mocností. Vojenský prístav Sevastopol', ktorý po anexii získal štatút federálneho mesta, je základňou Čiernomorských flotíl Ruskej federácie. Preto si naň nárokovala Ruská federácia, ktorá ho vždy vnímala ako „*ich mesto*“ (Kuzio 2010: 10).

2.1. Polostrov Krym do roku 1783

Od roku 1478 až do roku 1783 bol polostrov Krym súčasťou Krymského chanátu. Krym najprv slúžil ako útočisko pre porazených v boji o Východoeurópsku ríšu. Okolo roku 1440 bol založený na polostrove nezávislý chanát. V polovici 15. storočia prebiehali na území východnej Európy boje viacerých menších štátov o dominanciu v celom regióne. Spomedzi týchto mal Krymský chanát najväčšiu šancu obnoviť impérium Zlatej hordy a vládnuť mu. Po obsadení južnej časti polostrova Girajovcami začal Mehmed II. spolupracovať s Krymským chanátom o znovu dobytí polostrova. Po úspešnej spolupráci bol na trón Krymského chanátu dosadený Mengli Giraj, ktorý bol poverencom Mehmeda II, a Krymský chanát sa stal Vazalským štátom Osmanskej ríše. V tomto období bol polostrov Krym obývaný krymskými chánmi. Na územné dedičstvo Zlatej hordy si vtedy robilo nároky Ruské cisárstvo, ktoré poskytlo útočisko disidentom Tatárov a prívržencov Džingischána, ktorých následne použilo v uplatňovaní nárokov na nástupnícku vládu Zlatej hordy. Po likvidácii vlády Tatárov a pripojení Astrachánskeho a Kazanského chanátu k Ruskému cisárstvu Ivanom Hrozným v 16. storočí začal Krymský chanát sériu kampaní proti Rusku, nakoľko samotný polostrov Krym čelil nebezpečeniu napadnutia Ruskom bez podpory Osmanskej ríše. Tá nechcela podporiť vojenské operácie na severe, vďaka ktorým by sa Krymský chanát mohol stať príliš mocným. „*Taktiež, Osmanská ríša sa viac sústredila na boje v Stredozemnom mori. Krymská kmeňová aristokracia, tzv. mirzovia, oponovala osmanskému vplyvu nad (Krymským) chanátom a často umiestňovala na trón disidentských uchádzačov.*“ (Ínalcık 2014: 6)

Z týchto sporov v rámci Gyrajovcov sa snažilo profitovať Rusko, ktoré upevňovalo svoje vzťahy s Krymským chanátom. Osmanská ríša nakoniec ponechala právo rozhodovať o severných záležitostiach Krymu. Následná Poľsko-Ruská dohoda v roku 1647 ukončila rivalitu týchto dvoch krajín a spojila svoje sily proti Krymskému chanátu a Osmanskej ríši. Táto dohoda bola výsledkom tlaku Krymského chanátu a Osmanskej ríše na Poľsko, z ktorého Rusko profitovalo. V roku 1654 bola medzi Poľskom a Ruskom podpísaná Perejaslavská dohoda (ktorá okrem iného rozdelila Ukrajinu a pripojila jej časť k Rusku), v ktorej Rusko súhlasilo s vojenskou ochranou Poľska proti výpadom Osmanskej ríše a Krymského chanátu výmenou za vernosť Poľska cárovi. Na túto zmenu rovnováhy síl Krymský chanát reagoval voči Rusku vyhlásením, „*ak ste namyslení spoliehaním sa na vaše delá a zbrane, my sa spoľahneme na Boha... Ak nevrátite Poľsku pevnosti, ktoré ste zabrali, sme odhodlaní napadnúť vás a Dneperských Kozákov...*“ (Ínalcık 2014: 7), čo v skutočnosti iba vyjadrovalo zúfálny stav Krymu v porovnaní s ruskou armádou, keď sa po roku 1654 stalo Rusko

dominantnou veľmocou vo Východnej Európe. Na to, aby sa Rusko plnohodnotným členom v európskom štátnom systéme mu zostávalo obsadiť už iba dve oblasti—Pobaltské štáty a Čierne more(Ínalcik 2014: 7-8). Po viacnásobných ústupoch ruskej armády počas dobývania Krymu kvôli nedostatku vody Rusi zistili, že bez logistického systému nemajú šancu Krym dobyť. Po mierovej dohode z roku 1700 o vytvorení demilitarizačnej zóny okolo Krymu nebránilo Rusku nič v obsadení polostrova. Po porážke v roku 1774 bol Krym vyhlásený za nezávislý⁸ a v roku 1783 bol celý Krym anektovaný Ruskom(Ínalcik 2014: 13-14).Týmto stratil polostrov Krym akúkoľvek autonómiu (s výnimkou náboženských záležitosti, o ktorých mohla rozhodovať Osmanská ríša). Turecko uznalo Krym ako časť Ruska po rusko-tureckých vojnách v rokoch 1787-1791.

⁸Polostrov Krym bol vyhlásený nezávislým zmluvou Küçük Kaynarca z roku 1774.

2.2. Polostrov Krym ako súčasť Ruska

Po anexii Krymu Ruskom v roku 1783 pod vládou Kataríny II. bolo sa zvýšilo percento Moslimov v ríši. Moslimom, ktorí na Kryme ešte stále žili, bola garantovaná sloboda vierovyznania. Politika Ruska sa v tejto dobe vyznačovala decentralizáciou vlády a taktiež daňovými reformami. Krymský chanát bol v tejto dobe stále nezávislý štát v rámci Ruského cisárstva, ktorý bol stále obývaný Moslimami. Katarína II po viacnásobných vojenských výpadoch hľadala cesty pre naplnenie štátnej pokladne. Situáciu na polostrove Krym v tomto období najviac ovplyvňovala Krymská vojna v rokoch 1853-1856. Aj počas tejto vojny bol Krymský chanát nezávislý štát, v ktorom mala Osmanská ríša iba náboženské právomoci (Zmluva Küçük Kaynarca). Tieto boli zahrnuté v zmluve z Küçük Kaynarca z roku 1774, ktorá garantovala Rusku právo na reprezentáciu a ochranu ortodoxnej protestantskej cirkvi. Počas Krymskej vojny sa viedli boje o mesto Sevastopol', ktoré už v tej dobe bolo hlavným mestom Krymu. Taktiež bolo domovom cárskych námorných flotíl, ktoré kontrolovali Stredozemné more. Tomuto sa snažili zabrániť najmä Británia a Francúzsko.

Krymská vojna bola ukončená Zmluvou z Paríža (Britannica 2016a), ktorá mimo iného ponechala polostrov Krym ako nezávislý štát v rámci Ruského cárstva a zneutralizovala Čierne more (zákaz vstupu akýchkoľvek bojových lodí). Po konci Krymskej vojny bolo viacero Tatárov násilne presťahovaných do rozličných častí Ruska (Britannica 2016b). Po Októbrovej revolúcii vyhlásili zostávajúci krymskí Tatári na polostrove Krym za nezávislú demokratickú republiku. Počas ruskej občianskej vojny (1918-1920) slúžil Krym ako posledná pevnosť hnutia proti boľševikom. Ich porážka znamenala koniec nezávislej Krymskej republiky. Polostrov podstúpil reformu a do Zväzu sovietskych socialistických republík vstupuje ako Krymská autonómna sovietska socialistická republika v roku 1921 (Britannica 2016b).

Po anexii Krymu Ruskom sa vzťahy krymských Tatárov a Ruska začali zosilňovať, a vyvrcholili počas Krymskej vojny. Vzájomná nedôvera medzi krymskými Tatármi a Ruskou vládou spôsobila, že viacero Tatárov odišlo z Krymu do Osmanskej ríše zo strachu z odplaty. „Aj napriek tomu, že niekoľko Tatárov na území Krymu zostalo, v roku 1917 tvorili iba štvrtinu polostrova.“ (Williams citovaný in Korostelina 2015: 36) V skorých rokoch po Októbrovej revolúcii aplikoval Sovietsky zväz politiku národnej autonómie národnostných menšín v rámci Sovietskeho zväzu. Keďže Lenin potreboval menšiny pre podporu boľševickej revolúcie, sľúbil im v rámci ZSSR právo na sebaurčenie (Korostelina 2015: 36).

2.3. Polostrov Krym ako súčasť Zväzu sovietskych socialistických republík

V 30-tych rokoch 20 storočia sa stala politika národného sebaurčenia menšín v rámci ZSSR neudržateľná, preto sa ZSSR snažil podriadiť národnostné menšiny autorite Moskvy. Politické ambície národnostných menšín boli potlačené zákazom menšinových jazykov, hladomorom, presídľovaním, gulagmi a väznením inteligencie národnostných menšín. Po založení samostatnej republiky nasledoval hladomor (o ktorom boli niektorí presvedčení, že bol kontrolovaný štátom), v ktorom zomrelo viac ako stotisíc obyvateľov Krymu, z toho väčšina Tatárov. Následne v roku 1934 bol polostrov v rámci presadenia sovietskej kontroly nad polostrovom Krym rozdelený na okresy, pričom boli zavedené tatárske školy a tlač v tatárskom jazyku. V tomto období Stalin veril, že sankciami voči národnej autonómii a diktovaním ruskej národnej kultúry mohol kontrolovať politické ambície menšín. Do roku 1928 boli nacionalistickí lídri, ktorých Lenin so Stalinom v roku 1921 podporovali zastrelení. ZSSR sa usilovala o elimináciu inteligencie krymských Tatárov—aj napriek neustálemu uisťovaniu krymských Tatárov o ich kultúrnej autonómii. V polovici 30. rokov 20. storočia presadzoval Stalin politiku národnej identity sovietskeho štátu a akékoľvek náznaky odlišnej identity boli tvrdo potlačené. *„Toto viedlo k masívnemu zatýkaniu a ničeniu stoviek náboženských budov (mešít, chrámov, synagóg) na Kryme.“* (Korostelina 2015: 36) Nezávislá etnická administratíva bola zničená a krymskí Tatári—ako aj mnoho ďalších—stratili slobodu vierovyznania a právo posielat' deti do etnických škôl, kde mohli byť vzdelávaní v ich rodnom jazyku (Korostelina 2015: 35-36).

V nasledujúcom období Sovietskeho zväzu sa krymskí Tatári neustále snažili o opätovné vydobytie svojej nezávislosti. Polostrov Krym bol počas Druhej svetovej vojny jedným z prvých sovietskych teritórií okupovaných Wehrmachtom. Nemecké tendencie rozdeliť a vládnuť nad vydobytými územiaми Sovietskeho zväzu sa stretli so záujmom krymských Tatárov, ktorí chceli vybudovať národný štát Tatárov. Aj napriek tomu, že Nemecko sa pokúšalo obmedziť nacionalistické tendencie Tatárov tak, aby vyhovovali nemeckým záujmom, krymskí nacionalisti spolupracovali s nemeckými autoritami v Berlíne. Tie darovali Tatárom pozemky, (čo bol symbolický dar, pretože násilná kolektivizácia vzala Tatárom všetok majetok), znížili dane, oslobodili od povinných prác, zaviedli slobodu vierovyznania a školy v materinskom jazyku. Taktiež, v Simferopole bol ustanovený Moslimský výbor, a do jeho čela boli dosadení krymskí Tatári. Tieto činy si získali obľubu

a sympatie, a výmenou za výhody malá časť Tatárov de facto kolaborovala s Nemeckom. Väčšina nepodporovala nacistov najmä kvôli násiliu, ktoré bolo páchané na ich obyvateľoch. Navyše, 10 % populácie Tatárov muselo bojovať za Nemecko. Počas vojny ruská tlač publikovala inšpiratívne príbehy národnej jednoty, a kolaboráciu Tatárov s Nemcami vnímala iba ako „charakterové omyly“. No s postupom Červenej armády proti Nemecku začala tlač písať o normalizácii znovudobytých území. Krymských Tatárov už nevnímala ako „mladších bratov, ale ako nepriateľských komplicov, ktorí si zaslúžia trest.

Na základe korešpondencie medzi Stalinom a Beriu (riaditeľ NKVD) o činoch Tatárov počas Druhej svetovej vojny bol v apríli 1944 vydaný zákon o vyčistení polostrova Krym od „agentov nemeckej a rumunskej inteligencie, zradcov, kolaborátorov a členov kriminálnych organizácií“ (Korostelina 2015: 38). Po týchto vyhláseniach podpísal Stalin dekrét o deportácii všetkých krymských Tatárov z polostrova s tvrdým trestom v prípade návratu dňa 11. mája 1944. Možnosť návratu mali až po takmer pol storočí počas *perestrojky* Gorbačova. No aj tento návrat bol niektorým odopretý tamojším obyvateľstvom alebo štátnymi inštitúciami (Korostelina 2015: 35-42). Počas Druhej svetovej vojny polostrov Krym tiež stratil status autonómnej republiky, ktorý bol zmenený na „oblasť Ruskej federácie“ (Dawson 1998 :431).

Polostrov Krym bol súčasťou Ruska už od roku 1784, keď ho cárske Rusko anektovalo 10 rokov po tom, ako vyhralo vojnu nad Osmanskou ríšou, až do roku 1954, keď Ruská sovietska federatívna socialistická republika transferom previedla polostrov Krym Ukrajinskej sovietskej socialistickej republike. Transfer bol oznámený sovietskou tlačou koncom februára 1954, teda osem dní po tom, ako Prezídium Najvyššieho Sovietskeho ZSSR na stretnutí 19. februára schválilo transfer Krymu. Odstúpenie Krymu bolo vtedy vnímané ako „akt ušľachtlosti ruského národa ako spomienka na 300-sté výročie znovu zjednotenia Ukrajiny s Ruskom (Perejaslavská dohoda z roku 1654⁹, pozn.) a ako prejav nekonečnej dôvery a lásky, ktorú ruskí občania cítia k Ukrajincom“. Transfer bol výsledkom „teritoriálnej blízkosti polostrova Krym s Ukrajinou, spojených ekonomík a blízkych poľnohospodárskych vzťahov medzi Krymom a Ukrajinskou sovietskou socialistickou republikou“ (Stretnutie Prezídia Najvyššieho Sovietskeho ZSSR, 1954).

Aj keď Perejaslavská dohoda neobsahovala žiadne informácie o Kryme, a cárske Rusko dobylo polostrov až 130 rokov po dohode, samotná zmluva je často nepresne spojená

⁹ Britannica 2014.

s rusko-ukrajinským priateľstvom.,,Iba ťažko si predstaviť, že by v tej dobe existoval niekto, kto by chcel osláviť 300-sté výročie tým, že daruje Krym Ukrajine.“ (Kramer 2014) Spájanie Ukrajiny a polostrova Krym na základe etnických argumentov je tiež chybné, pretože v 50. rokoch 20. storočia na polostrove Krym žilo približne 75 % Rusov, a zvyšných približne 25 % Ukrajincov. Na polostrove po stáročia žili Krymskí Tatári, ktorí však boli deportovaní v roku 1944 v rámci režimu Stalina do neúrodných častí centrálnej Ázie, kde boli nútení žiť viac ako štyri desaťročia, a nesmeli sa vrátiť do ich rodnej zeme. Stalin tiež násilne deportoval menšie množstvo Arménov, Grékov a Bulharov z Krymu, takže v roku 1954 bol Krym osídlený Rusmi viac, ako kedykoľvek predtým. Polostrov mal dôležité ekonomické vzťahy s Ukrajinou, no kultúrne bol oveľa bližšie k Rusku. Navyiac, Krym bol už od časov cárskoho Ruska sídlom ruských vojenských základní, a predstavoval symbol imperiálnej ruskej vojenskej sily voči Turkom z Osmanskej ríše. Nikita Chruščov, ktorý v dobe darovania Krymu pôsobil ako nedávno zvolený prvý tajomník Ústredného výboru Komunistickej strany Sovietskeho zväzu, v rokoch 1930-1949 pôsobil ako hlavný predstaviteľ Komunistickej strany na Ukrajine. Chruščov, aj napriek neskoršej kritike Stalina a odbúravaniam jeho režimu používal nemilosrdné násilie na vytvorenie a udržanie sovietskej kontroly na východe Ukrajiny. Jeho postoj ku transferu Krymu vyjadrený ako heslo: „*je dobré mať Ukrajinu pod vedením Komunistickej strany Sovietskeho zväzu*“ (Kramer 2014) je preto dôkazom, že Chruščov videl transfer ako spôsob na posilnenie a udržanie Sovietskej kontroly nad Ukrajinou. Darovanie Krymu bolo pre Chruščova prospešné, pretože mu zároveň pomohlo v boji o moc s Malenkovom. Chruščov už v roku 1944 navrhoval Stalinovi, že darovanie Krymu Ukrajine môže byť dobrým prostriedkom na získanie si sympatií ukrajinských elít. (Kramer 2014)

Darovanie Krymu podľa dokumentov prebehlo v súlade s ústavou ZSSR, a stretnutie Prezídia hovorí o súhlase oboch vlád. Otto Kuusinen, člen Politbyra, sa počas vystúpenia v prezídiu chválil, že „*iba v našej krajine je možné že tak veľký národ ako ruský veľkoryso previedol jednu z cenných oblastí inému z bratských národov bez váhania... a bez akýchkoľvek ťažkostí, s úplnou koordináciou, vedení výlučne vzhľadom na ekonomický a kultúrny rozvoj, vedení všeobecným záujmom Sovietskeho štátu a záujmom ďalšieho posilňovania priateľstva a dôvery medzi národmi.*“ (Stretnutie Prezídia Najvyššieho Sovietskeho zväzu, 1954) Preto je potrebné vyvrátiť tvrdenia (často nepresne používané predstaviteľmi ruskej vlády), že Krym bol darovaný ilegálne (The Moscow Times 2015). „*Právny systém v Sovietskom zväze bol zväčša fikcia; no aj napriek tomu sa transfer odohral v súlade s pravidlami, ktoré v tom čase*

platili.“(Kramer 2014) Naviac, Sovietsky zväz Bielovežskou zmluvou o Spoločenstve nezávislých štátov z decembra 1991 (aj keď Ukrajina zmluvu neratifikovala, a zostala v pozícii pozorovateľa, polostrov Krym do Spoločenstva nepatril) a Budapeštianskym memorandom dokončil status Ukrajiny ako štátu bez nukleárnych zbraní a uznal jej hranice.

Polostrov Krym bol pôvodne autonómnou oblasťou v rámci Sovietskeho zväzu, no jeho status bol v roku 1945 zmenený na „oblasť“. Rovnaký status mal aj v rámci Ukrajinskej sovietskej socialistickej republiky a v roku 1991 mu bol po referende pridelený status „autonómna republika“. No nakoľko v Ruskej federácii pojem „autonómna republika“ nejestvuje, po anexii v marci 2014 a po podpise dohody ruskou a krymskou vládou bol jeho status zjednodušený na „republika“¹⁰. „Prvou iróniou Krymu je prejav Vorošilova, predsedu prezídia, ktoré v roku 1954 schválilo darovanie polostrova Ukrajine. Na konci zasadnutia vyhlásil, že *'nepriatelia Ruska sa opakovane snažia vziať Rusku Krym a použiť ho na ukradnutie a zničenie ruského územia'*. Sľuboval, že *'vojny vedené spoločne Ruskom a Ukrajinou spôsobia ťažké utrpenie uchvatiteľov'*. To v súčasnosti popisuje postup Ruskej federácie voči Ukrajine. Druhou iróniou je, že činy pred šesťdesiatich rokov, ktoré mali posilniť kontrolu Moskvy nad Ukrajinou, ju dnes iba strašia.“ (Kramer 2014)

¹⁰V súčasnosti má celá federácia 21 republík a 85 entít.

2.4. Polostrov Krym ako súčasť samostatnej Ukrajiny

Po návrate krymských Tatárov na územie Krymu v neskorých 80. rokoch 20. storočia ich populácia vzrástla na 11 % v roku 1993. Rozpad ZSSR umožnil politickú a ekonomickú reformu polostrova, no aj napriek *perestrojke* sa stranickým elitám na Kryme udržať kontrolu nad politickým procesom v regióne. Demokratická mobilizácia pred rokom 1991 bola na Kryme slabá, nakoľko boli komunistické ideály hlboko vkorenené do spoločnosti. Táto skutočnosť hrá významnú úlohu v politickej súťaži, ktorá vyústila v anexiu v roku 2014 (Dawson 1998: 431).

Od roku 1991 vzniklo na polostrove viacero politických strán—z toho bola ich primárna štiepna línia etnická príslušnosť, líšili sa aj v geopolitických a ideologických záujmoch. Politické strany, ktoré by zastupovali všetkých obyvateľov Krymu existovali, no boli do veľkej miery marginalizované. Politické strany boli rozdelené na proruské, proukrajinské, a politické strany reprezentujúce záujmy krymských Tatárov. Jedna z najznámejších politických strán, ktorá odmietala nacionalistickú politiku, bol Zväz komunistov Krymu. Zmena vo verejnej mienke prišla s rozpadajúcim sa Sovietskym zväzom. S rastúcou popularitou hnutie pre ukrajinskú nezávislosť si obyvateľstvo Krymu začalo uvedomovať možnú anexiu polostrova Ukrajinou. Zvyšujúci ukrajinský nacionalizmus spôsobil, že obyvatelia Krymu sa začali obávať náporu Ukrajiny. Dôkazy svedčia o veľkej časti polostrova Krym, ktorá sa bála začlenenia do samostatnej Ukrajiny. V septembri roku 1990 Kryme požadoval referendum, ktoré požadovalo navrátenie Krymskej oblasti statusu autonómnej sovietskej socialistickej republiky z roku 1945. V celokrymskom referende, ktoré sa konalo v januári 1991, sa viac ako 93 % voličov vyjadrilo v prospech obnovy Krymskej autonómnej sovietskej socialistickej republiky ako objektu ZSSR a časť zväzovej zmluvy (Refworld 2016). Referendum znamenalo ambíciu obyvateľov Krymu o autonómnou republiku, nakoľko sa ZSSR v tom čase už rozpadalo. Táto snaha o zvýšenie politického statusu Krymu a vymanenie sa spod ukrajinskej jurisdikcie bola zmarená. Ukrajinský parlament vo svojom dodatku k referendu potvrdil status Krymu ako súčasť Ukrajiny (Dawson 1998: 432-436).

S vyhlásením samostatnej Ukrajiny 23. augusta 1991, a následným referendom o samostatnosti v decembri 1991 sa situácia ešte zhoršila. Dňa 5. mája 1992 vyhlásil krymský parlament samostatnosť, ktorá bola okamžite anulovaná ukrajinským parlamentom. So zhoršujúcim sa stavom ukrajinskej a krymskej ekonomiky sa začali hnutia na Kryme radikalizovať. Do nezhody o budúcnosť Krymu sa začali zapájať aj politici Ruskej federácie

a Ukrajiny. Alexander Ruckoj bol jedným z mnohých, ktorý cestou na Krym spochybnili platnosť transferu v roku 1954 a uplatňovali ruské nároky na polostrov. V nasledujúcich rokoch rástol odpor voči Ukrajine a najmä jej ekonomickej politike, ktorá nebrala Krym do úvahy. Taktiež, otvorené protesty podporujúce Rusko sa stali bežným javom. Osud Krymu hral významnú úlohu aj v prezidentských voľbách v roku 1994, ktoré jednoznačne vyhral Jurij Meškov, podporovateľ samostatnosti Krymu a jej úzkych vzťahov s Ruskou federáciou. Ambície polostrova Krym vydať sa cestou k Ruskej federácii sa iba potvrdili v parlamentných voľbách v tom istom roku, ktoré nadpolovičnou väčšinou vyhral Ruský blok (Dawson 1998: 437-438).

Nový parlament následne zvolil rétoriku zjednotenia s Ruskom a v máji 1994 hlasoval pre znovuzavedenie kontroverznej ústavy z roku 1992, ktorým sa Krym znovu postavil proti Ukrajine. Po páde koalície na Kryme ukrajinský parlament hlasoval za anulovanie krymskej ústavy a zrušenie postu prezidenta. V tomto momente sa krymský parlament a Meškov obrátili na zahraničné authority, vrátane ruských, s prosbou o obnovu krymskej suverenity. Ruská federácia v čase čečenskej krízy na výzvy reagovala neochotou. Ivan Rybkin, predseda Dumy situáciu zhodnotil ako „*internú záležitosť Ukrajiny, aj keď nám na nej veľmi záleží*“ (Dawson 1998: 438). Na túto situáciu taktiež verejnosť reagovala pasivitou a sklamaním z neschopnosti prorúskej vlády presadiť ekonomické reformy. Proruská vláda na Kryme padla, a novozvolená vláda predložila novú ústavu, ktorá bola ratifikovaná ukrajinským parlamentom v roku 1996. Od roku 1995 teda môžeme hovoriť o rozpade proruských síl na polostrove Krym (Dawson 1998: 436-439).

Je otázkou, či aj v občianskej spoločnosti na Kryme existuje ukrajinsko-ruské rozdelenie na tak, ako sa rozdelili politické strany. Dôkazy naznačujú, že mimo politického života toto rozdelenie nenájde (manželstvá, vzdelanie, kultúra). Absencia výrazného rozdelenia spoločnosti sa potvrdzuje aj pri analýzach volieb v roku 1994. Bez podpory Ukrajincov na Kryme by Meškov a Ruský blok nemohol dosiahnuť tak výraznú podporu. Dawson argumentuje že hlavný rozdiel bol v geopolitických a ideologických názoroch viac ako v etnickej príslušnosti politických strán. Nezavislosťou a bližšími vzťahmi s Ruskou federáciou si Ruský blok a Meškov získali sympatie všetkých frustrovaných voličov, nielen občanov, ktorí sa chceli pripojiť k Ruskej federácii. Príčinou odklonu obyvateľstva od podpory týchto strán bolo ich zlyhanie v ekonomických reformách. Zaujímavým faktom vo voľbách 1994 zostávajú krymskí Tatári, ktorí volili všetci jednotne Nacionalistickú stranu Krymských Tatárov (Dawson 1998: 440-441).

Pre vývoj situácie na polostrove Krym v 21. storočí bolo podstatných viacero udalostí. Zvolenie Vladimíra Putina za prezidenta Ruskej federácie v roku 2000, podpisy dohôd o predĺžení vojenskej základni v Sevastopole, zvolenie Viktora Janukovyča za prezidenta Ukrajiny, invázia do Gruzínska v roku 2008 vo veľkej miere ovplyvňovali vzťahy medzi Krymom, Ruskou federáciou a Ukrajinou. Taktiež viacero združení a inštitúcií hrali kľúčovú rolu v obrane akcií Ruskej federácie na polostrove Krym. Organizovaním proruských demonštrácií dávali najavo, že chcú, aby sa Krym pripojil k Ruskej federácii, a odmietajú snahy o vplyv Európskej únie, USA alebo Turecka na polostrove Krym. Taktiež protestovali voči ukrajinskej vláde, ktorá neuznávala a neobhajovala ich kultúrne práva (Yeşilot 2014: 171).

Jedným z prvých nariadení Janukovyča po zvolení prezidentom v januári 2010 bolo predĺženie zmluvy o dočasnej vojenskej základni Ruskej federácie o 25 rokov (Yeşilot 2014: 172). Zmluva o základni bola podpísaná v roku 1997 medzi Ruskou federáciou a Ukrajinou s platnosťou na 20 rokov výmenou za lacnejší plyn. So súčasným predĺžením platí zmluva do roku 2042. Práve prítomnosť vojenskej základne bola podľa bývalého prezidenta Viktora Juščenka hlavnou príčinou destabilizácie Krymu. Čiernomorské námorné flotily opakovane prevádzali rakety cez husto osídlený Sevastopol bez súhlasu Ukrajiny. Navyiac, samotné predĺženie zmluvy má na Ukrajinu destabilizačné účinky—Medzinárodný menový fond nariadil Ukrajine zvýšiť úžitkové ceny o 50 % v roku 2010 a o ďalších 50 % v roku 2011. Po týchto sankciách prudko klesla popularita vtedajšieho prezidenta Janukovyča. Zmluva o predĺžení prešla parlamentom bez diskusie a ignorovala hlasovania proti zmluve. Zmluva sa taktiež nestretla s podporou verejnosti. Iba 24 % obyvateľov schvaľovalo prítomnosť základne na Kryme. Ďalších 10 % súhlasilo s radikálnym názorom Juščenka odstrániť základňu čo najskôr, a 47 % podporovalo odstránenie základne do roku 2017. (Kuzio 2010: 6-20).

Viktor Janukovyč je ideologicky najviac proruský a neosovietsky prezident v domácej aj zahraničnej politike aký bol na Ukrajine zvolený. Pretvára ukrajinský národ v ruský protektorát a politikou vyhovuje Moskve. Najmä kvôli faktu, že bývalí ruskí prezidenti živili iredentizmus ich krajiny voči Krymu, sa situácia na Kryme stala s príchodom ruského nacionalizmu reprezentovaného Medvedevom a Putinom komplikovanejšou. Kým Boris Jeľcin krymský iredentizmus nepodporoval, so zvolením Vladimíra Putina za prezidenta Ruskej federácie v roku 2000 a nastolenie autokratického režimu ožila myšlienka ruského nacionalizmu. To isté sa udialo na Kryme, kde sa ruskí nacionalisti marginalizovaní

prezidentom Kučmom dostali do popredia pomocou Strany regiónov. V krymských voľbách v roku 2006 zahŕňal blok „Za Janukovyča!“ Stranu regiónov a dve ruské nacionalistické a separatistické hnutia priamo financované moskovskými politikmi, konkrétne bývalým primátorom Moskvy Jurijom Lužkovom a ruskou inteligenciou (Kuzio 2010: 13). Toto oživenie sa potvrdilo, keď krymský parlament podporil nezávislosť Južného Osetska a Abcházska. Po invázii do týchto území a plánovanom zvýšení vojenských kapacít v základni v Sevastopole narastali obavy, že anexia mohla slúžiť ako precedens pre budúce akcie na polostrove Krym. Podobne, Ruská federácia dlhodobo neakceptuje Ukrajinu ako nezávislý štát (Kuzio 2010: 4-8). Volodymyr Horbulin, bývalý tajomník Národnej rady bezpečnosti a obrany Rady vysvetlil, že Moskva „*odmieta uznať existenciu Ukrajinského národa*“¹¹.

Ruská federácia mala taktiež dlhodobé strategické záujmy na polostrove Krym a najmä v Sevastopole, a ruskí obyvatelia sú presvedčení že Ukrajina nemá na polostrov žiadne morálne právo. Väčšina Rusov vníma anexiu Krymu ako jednu z hlavných úloh zahraničnej politiky Ruskej federácie. Ukrajina taktiež nepodporila nezávislosť Južného Osetska a Abcházska. V posledných rokoch viaceró ruských politikov, napríklad Jurij Lužkov alebo Alexander Ruckoj svojimi návštevami na polostrove Krym podnecovali nacionalistické nálady v spoločnosti (Kuzio 2010: 17-18).

¹¹Kuzio 2009.

3. Anexia Krymu Ruskou federáciou v roku 2014 a jej justifikácia

Intervencia Ruskej federácie na polostrove Krym prišla v čase krízy, v ktorej sa Ukrajina ocitla po nepodpísaní asociačnej dohody s Európskou úniou vtedajším prezidentom Viktorom Janukovyčom v novembri roku 2013. Následne sa v januári 2014 po obrátení sa na Ruskú federáciu s prosbou o záchranný úver a vydaní zákonov proti protestom zdvihla vlna násilných protivládnych protestov. Koncom januára 2014 podal premiér Mikola Azarov demisiu a bol zvolený nový parlament, čo vyvolalo nezhody medzi proruskými odporcami, ktorí sa nového parlamentu obávali, a proukrajincami. Po tom, ako bol Viktor Janukovyč zbavený moci, novozvolený ukrajinský parlament znížil status ruského jazyka v krajine (BBC News 2014a). Aj napriek tomu, že zákon bol o týždeň neskôr vetovaný dočasným ukrajinským prezidentom Oleksandrom Turčynovom, mal na situáciu na Kryme veľký dopad. Veľa etnických Rusov a najmä rusky hovoriacich občanov polostrova Krym brali tento zákon ako predzvesť možnej prísnej pro-ukrajinskej nacionalistickej politiky v budúcnosti. Ruský jazyk nebol uznaný ako oficiálny jazyk Ukrajiny od rozpadu ZSSR. Navyše, týmto zákonom by stratil aj status regionálneho jazyka, a kvôli nemu stratila ukrajinská vláda akúkoľvek legitimitu v očiach etnických Rusov žijúcich na Ukrajine, najmä obyvateľov Krymu (Salusčev 2014: 42-43).

Vo februári bolo následne obsadené letisko na polostrove Krym a krymský parlament ozbrojenými vojakmi. 16. marca sa na Kryme konalo referendum, ktoré začlenilo Krym do Ruskej federácie. V prospech začlenenia Krymu do Ruskej federácie sa vyjadrilo 96,6 % zúčastnených voličov. Toto číslo však nepredstavuje výsledok hlasovania všetkých obyvateľov Krymu, nakoľko sa napríklad Krymskí Tatári rozhodli referendum bojkotovať. Podľa Salusčeva sa dal tento vývoj na Kryme dlhodobo predpokladať. Taktiež mohol byť odvrátený politikou Ukrajiny s prihliadaním na krymskú históriu a demografiu. Následnú secesiu pripisuje zle vedenej snahe o „ukrajinizáciu“ ruského obyvateľstva na Kryme a v krajine, netrpezlivosti a odporu ukrajinskej opozície a nakoniec nevhodnej podpore Spojených štátov amerických a Európskej únie v protestoch. (Salusčev 2014: 37-39).

3.1. Justifikácia anexie polostrova Krym Ruskou federáciou

Proces justifikácie vojenskej intervencie Ruskej federácie na polostrove Krym prebiehal následne po anexii, a najväčšiu rolu v ňom hral prezident Ruskej federácie, Vladimir Putin. Ten predniesol viacero faktorov, ktoré obhajujú intervenciu Ruskej federácie na Kryme a odmietajú právo Ukrajiny na vládu nad polostrovom. Ako prvý argument uvádza, že Viktor Janukovyč (aj napriek tomu, že ho 24. februára 2014 ukrajinská vláda dosadená novozvoleným ukrajinským parlamentom z 23. februára zvrhla obvinením z hromadného zabíjania) bol stále legitímnym prezidentom Ukrajiny. Aj napriek tomu, že Janukovyč mal prakticky nulové právomoci, Putin tento fakt využíval najmä pre argumentáciu, že akcie Ruskej federácie na Kryme majú súhlas prezidenta Ukrajiny. Ako druhý argument používa príklady Západu a ich intervencie v Iraku a Afganistane, ktoré taktiež nemali mandáty OSN, a v Líbyi, kde bola rezolúcia „skreslená“. Nakoľko ostatné národy realizujú intervencie bez povolenia OSN, Putin si nárokuje právo realizovať intervencie tiež, aj napriek tomu, že v minulosti bol proti týmto neautorizovaným intervenciám v opozícii. Taktiež podľa Putina prebiehalo použitie ruských vojenských jednotiek vždy v súlade so všeobecnými normami a medzinárodným právom, nakoľko mala intervencia podporu legitímneho prezidenta a vojenské jednotky boli použité na ochranu obyvateľstva, s ktorým má Ruská federácia blízke historické, kultúrne a ekonomické vzťahy, preto nebolo treba schváliť intervenciu Bezpečnostnou radou OSN (Príhovor Vladimira Putina v Štátnej Dume 2014).

Pri otázke, či Ruská federácia svojou vojenskou intervenciou na Kryme neporušila Budapeštianske memorandum z roku 1994, v ktorom Ruská federácia, Spojené štáty americké a Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska spoločne súhlasili, že sa „zdržia akéhokoľvek použitia sily alebo aktivity, ktorá by predstavovala hrozbu pre teritoriálnu integritu a politickú nezávislosť Ukrajiny“ sa Vladimir Putin vyjadril, že odhliadnuc od toho, že na Ukrajine sa odohrala revolúcia, bol vytvorený štát, s ktorým sme nikdy nič nepodpísali. Najmä obhajoval obyvateľstvo Krymu, ktoré má podľa neho „*právo určiť si svoju vlastnú budúcnosť*“ (Pacer 2014). Taktiež transfer Krymu z roku 1954 pokladá Vladimir Putin za porušenie zákonov ZSSR, a včlenenie Krymu do Ruskej federácie túto chybu napraví. Podľa neho v časoch darovania polostrova Nikitom Chruščovom nikto nepredpokladal, že Sovietsky zväz sa rozpadne. Naviac Ukrajina predstavuje pre etnických Rusov žijúcich na jej území hrozbu, a je treba rešpektovať výsledky referenda, v ktorom viac ako 96 % zúčastnených voličov chcelo opustiť Ukrajinu a pričleniť sa k Ruskej federácii (Príhovor Vladimira Putina v Štátnej Dume 2014).

Aj napriek prítomnosti ruských vojenských jednotiek na rusko-ukrajinských hraniciach Putin argumentoval, že Ruská federácia nemá záujem na obsadzovaní ďalšieho ukrajinského územia (aj napriek tvrdeniam ukrajinských autorít, že Ruská federácia posielala na východ Ukrajiny separatistické jednotky). Západ navyiac prekročil „červenú čiaru“, keď podporil novú ukrajinskú vládu, ktorá podľa neho nelegitímne a ilegálne prevzala moc v štáte po februárovom prevrate. Taktiež neuznanie výsledkov referenda zo 16. marca 2014 Západom považuje za nespravodlivé. Odpoveď Západu na anexiu Krymu Ruskou federáciou v podobe ekonomických sankcií na úzku skupinu ľudí Putina netrápi. Viacero dotknutých sa sankciám vysmialo s tým, že v zahraničí nemajú žiaden majetok, a preto sa ich sankcie nedotknú (The Wall Street Journal 2014).

Vladimir Putin vo svojom príhovore adresovanom Štátnej Dume v marci 2014 bližšie popísal vzťahy polostrova Krym a Ruskej federácie spolu s dôvodmi, prečo má Ruská federácia právo na územie Krymu. V prvom rade argumentoval históriou polostrova Krym a jeho spätosťou s Ruskom—Chersonésos, kultúrna pamiatka na polostrove Krym s troskami takmer 3000-ročnej vyspelej gréckej civilizácie je taktiež miestom, kde bol pokrstený princ Vladimir 1. Na Kryme sú taktiež pochovaní vojaci, ktorí bránili Rusko. V meste Sevastopol' je legendárnym mestom s výnimočnou históriou, a taktiež je domovom ruských čiernomorských flotíl. Polostrov Krym je multikultúrnym územím, tak ako Rusko. V referende o pričlenení sa k pripojeniu vyjadrili aj samotní Krymskí Tatári (opačný argument uvádza Salusčev¹²). V srdciach a myšlienkach ľudí bol polostrov Krym vždy neoddeliteľnou súčasťou Ruska. Toto presvedčenie, ktoré prechádzalo z generácie na generáciu je založené na pravde a spravodlivosti. Bolševický transfer územia južného Ruska Ukrajine po revolúcii prebehol bez ohľadu na etnické zloženie populácie. Taktiež rozhodnutie o transfere polostrova Krym do USSR, ktoré bolo podľa Putina porušením ústavných noriem ZSSR. Na názor obyvateľov Krymu a Sevastopol'a sa nikto nepýtal (Príhovor Vladimira Putina v Štátnej Dume 2014).

Po rozpade Sovietskeho zväzu sa stal ruský národ jedným z najväčších na svete, ktorý bol rozdelený hranicami. Ruská federácia nebola tesne po rozpade ZSSR schopná brániť svoje záujmy, no počas predchádzajúcich rokov bol polostrov Krym jeho obyvateľmi považovaný za súčasť Ruskej federácie. Ruská federácia uznala polostrov Krym ako súčasť Ukrajiny a dúfala, že Rusi na území Ukrajiny budú môcť žiť v demokratickom systéme s príslušnými právami. No snaha ukrajinských vlád o násilnú asimiláciu bola ruskými obyvateľmi Krymu

¹²Salusčev 2014: 37-39

považovaná za porušenie ľudských práv ruskej menšiny. Ukrajinci pod nedemokratickou vládou emigrovali za prácou a lepšími podmienkami do Ruska, kde ich pracovná sila v roku 2013 predstavovala 12 % HDP Ukrajiny. „*Nacionalisti, neonacisti, rusofóbi a antisemiti riadia dnešnú politiku Ukrajiny.*“ (Príhovor Vladimira Putina v Štátnej Dume 2014) Tí svojou jazykovou politikou začali priamo porušovať základné ľudské práva etnických minorít. V súčasnej Ukrajine nie je žiadna legitímna vláda, nie je s kým rokovať. Medzi subjektami, ktorí sa voči prevratu búrili (napríklad proruský polostrov Krym) boli utlačení. V tomto momente sa polostrov Krym obrátil na Ruskú federáciu s prosbou o pomoc v boji za svoje práva a životy. Ruská federácia sa preto nechovala ako agresor, ani nijako neohrozovala práva Ukrajincov—iba bránila slobody ruských občanov a ruskej menšiny žijúcich na území Ukrajiny (Príhovor Vladimira Putina v Štátnej Dume 2014).

V čase pred anexiou nebolo naprieč Ukrajinou nebolo polostrova Krym k Ruskej federácii nikdy populárne. Podpora takéhoto aktu nikdy nepresiahla 10 % populácie. Výnimku tvorí iba obyvateľstvo na polostrove Krym, kde 55 % podporilo pripojenie k Ruskej federácii. Podpora krymského statusu quo (polostrov Krym ako súčasť Ukrajiny) podporovalo 45-67 % obyvateľstva Ukrajiny (Kuzio 1998: 115). Aj keď dôvodov, ktorými je potenciálne možné vysvetliť anexiu polostrova Krym Ruskou federáciou, pre moju prácu majú najväčší prínos dva: prítomnosť ruského obyvateľstva na polostrove a tým pádom menšina žijúca mimo územia suverénneho štátu na Kryme a dlhodobé historické, kultúrne a etnické vzťahy Krymu a Ruskej federácie. Tieto faktory sú taktiež všeobecne používanými argumentami, ktoré štáty používajú pri obhajobe nárokov iredenty.

Ďalšie argumenty o legitímnosti zásahu Ruskej federácie proti politike Ukrajiny a následnej anexie Krymu nie sú dostatočne obhájiteľné. Podľa doktora konfliktných a bezpečnostných štúdií Londýnskej školy ekonómie a politológie Alexandra Dübena bol zásah Ruskej federácie na Kryme „*porušením viacerých princípov základných medzinárodných zmlúv násilnou okupáciou častí zvrchovaného štátu, formálnou anexiou okupovaného teritória a rozmiestnením zbraní a bojovníkov (dobrovoľníkov, ktorým bolo povolené prekročiť hranice a regulárnych vojakov)*“ (Düben 2015). Ruská federácia sa stala od roku 1940 prvým štátom v kontinentálnej Európe, ktorá anektovala teritórium iného štátu. Jej akcie nemali súhlas OSN a schvaľovala ich iba hŕstka štátov. Ruská federácia anexiou Krymu taktiež porušila Budapeštianske memorandum z roku 1994 o rešpektovaní ukrajinských hraníc (Düben 2015).

Podľa Dübena je argument Vladimira Putina o „zodpovednosti chrániť“ v tomto prípade nepresný, nakoľko sa prípad vojenskej intervencie na polostrove Krym značne líši od predchádzajúcich intervencií pripisovaných Západu. Po prvé, Ruská federácia oficiálne anektovala okupované teritórium, čo je „zodpovednosťou chrániť“ nelegitimizovateľné. Po druhé, na polostrove nebola žiadna hrozba o porušovanie ľudských alebo občianskych práv, ktorá by konanie Ruskej federácie ospravedlňovala. V čase, keď ruské jednotky obsadili polostrov bol na Kryme pokoj a ruskej menšine nehrozila strata na životoch.

Ruská federácia tiež zakladá anexiu Krymu na fakt, že polostrov Krym má s Ruskou federáciou dôležité historické, etnické, kultúrne a ekonomické vzťahy. Táto myšlienka je všeobecne podporovaná ruským obyvateľstvom. Z predchádzajúcich kapitol môžeme však vidieť, že polostrov Krym a Rusko začali spoločnú históriu až v roku 1783—dovtedy bol polostrov Krym súčasťou Osmanskej ríše od roku 1475 a bol obývaný veľkým počtom etník (Grékmi, Húnmi, Bulharmi, Chazarmi, Mongolmi, Krymskými Tatármi). Polostrov Krym má teda takmer rovnakú dlhú históriu s Ruskom ako s Osmanskou ríšou. Navyiac, ruské obyvateľstvo sa stalo väčšinou na Kryme až po deportácii Krymských Tatárov z polostrova v roku 1944.

Otázka legality transferu polostrova Krym do USSR, ktorá bola Vladimirom Putinom spochybnená, prebehla podľa Kramera legálne (Kramer 2014). K tomuto argumentu sa pripája aj Düben. Aj napriek tomu že Ústava Sovietskeho zväzu z roku 1936 bola „legálna fikcia“, transfer bol schválený a polostrov Krym bol prevedený legálne. „*Rozhodnutie bolo schválené Prezidiom Sovietskej komunistckej strany a autorizované Prezidiom Najvyššieho Sovietsa, ktoré formálne potvrdilo transfer.*“ (Düben 2015) Transfer bol taktiež odsúhlasený parlamentami oboch republík, RSFSR aj USSR (Düben 2015). Aj napriek tomuto viacero ruských politikov a osobností opakovane navštívilo polostrov Krym, a uplatňovalo nárok Ruskej federácie naň. Bývalý primátor Moskvy, Jurij Lužkov opakovane prehlásil, že polostrov, a najmä prístav Sevastopol', patril vždy Rusku. Podobný názor zastáva aj Fjodor Lukyanov, predseda prezídia Rady pre zahraničnú a bezpečnostnú politiku. Ruský politológ, Alexander Dugin, bol jedným z ľudí, ktorí schvaľovali politiku Ruskej federácie na polostrove Krym a jeho následnú anexiu. Taktiež žiadal Putina, aby v anexii šiel ďalej, nakoľko sú podľa neho východná a južná Ukrajina pripravené pripojiť sa k Ruskej federácii (Dugin 2014).

Ruská federácia anexiu Krymu a aj samotný iredentizmus obhajovala najmä historickými, etnickými, ekonomickými a kultúrnymi vzťahmi s polostrovom Krym. Tieto vzťahy sa však

ukázali ako dôležité, no polostrov Krym bol v minulosti spravovaný viacerými mocnosťami (Osmanskou ríšou, Ruskom, Sovietskym zväzom, Ukrajinskou sovietskou socialistickou republikou a nakoniec Ukrajinou). Preto argumentovať historickým hľadiskom je v prípade Krymu prinajmenšom krátkodobé, a z dlhodobého hľadiska nepresné. Pri pohľade na demografické štatistiky môžeme vidieť, že v súčasnosti je polostrov Krym obývaný najmä ruským obyvateľstvom. No táto „dominancia“ trvá iba od roku 1944, kedy boli Krymskí Tatári (pôvodné obyvateľstvo) a mnoho iných národností násilne deportovaných Josifom Stalinom. Preto je možné aj etnické nároky Ruskej federácie na polostrov Krym označiť za nejednoznačné. Existujú názory (Düben 2015), že transfer polostrova Krym v roku 1954 bol motivovaný najmä faktorom, ktorým pri samotnom transfere argumentovalo aj Prezídium Najvyššieho Sovietskeho ZSSR, že *„polostrov Krym a USSR sú prepojené v ekonómii, teritoriálnej blízkosti a úzkymi ekonomickými a kultúrnymi vzťahmi“* (Prezídium Najvyššieho Sovietskeho ZSSR). Je preto otázne, či mal polostrov Krym v histórii bližšie ekonomické vzťahy s Ukrajinou, alebo Ruskou federáciou. Kultúrne je polostrov Krym zrejme naozaj bližšie k Ruskej federácii, nakoľko je na polostrove viacero pamiatok, ktoré priamo odkazujú na históriu Ruska.

Vladimir Putin vo svojom prejave argumentoval aj skutočnosťou, že vládnuce elity na polostrove Krym ho požiadali o ochranu svojich práv, životov a udržanie mieru, nie o vojenské obsadenie polostrova a jeho inkorporáciu do Ruskej federácie. Až následné referendum, ktoré sa konalo 16. marca 2016 ukázalo, že obyvatelia Krymu požadujú pripojenie k Ruskej federácii. Referendum sa konalo v prítomnosti proruských jednotiek, ktoré obsadili vládne budovy na polostrove Krym už 27. februára 2016. Podobný argument ako v prípade porušovania práv ruskej menšiny na polostrove Krym je možné použiť aj v ďalšej krajine. V Lotyšsku majú Rusi status „neobčan“, tj. nemôže im byť vydaný ani pas, preto nemajú možnosť voliť vo voľbách aj napriek tomu, že v Lotyšsku žijú už roky. Ak bolo možné použiť argument, že ruskej menšine a rusky hovoriacemu obyvateľstvu na Kryme a na Ukrajine boli porušené základné ľudské práva a slobody zákonom o znížení statusu ruského jazyka z regionálneho na menšinový, v prípade Lotyšska ide o znemožnenie ruskému obyvateľstvu zapájať sa do volieb a politického života.

Anexia polostrova Krym sa dá považovať za iredentu iniciovanú minoritou s podporou externého hráča s početnou armádou (Ruskou federáciou). Politické elity polostrova Krym však požiadali Ruskú federáciu o ochranu ich práv a udržanie pokoja, nie o samotnú anexiu (BBC News 2014b). Tá bola vyjadrená až 16. marca v referende, pri ktorom boli na

polostrove prítomné proruské vojenské jednotky. Argument, že polostrov Krym pozval Ruskú federáciu nemôže byť preto zneužitý na obhajobu samotnej anexie polostrova Krym Ruskou federáciou. Taktiež je známe, že história polostrova Krym s Ruskom je z dlhodobého hľadiska veľmi krátka, a väčšinu času bola pod nadvládou iných štátov. Argumentovať etnickým hľadiskom je možné iba v prípade, že polostrov Krym a jeho demografické zloženie analyzujeme v období posledných 70 rokov. Pred rokom 1944 bol polostrov Krym osídlený viacerými etnikami, z ktorého žiadne nebolo dominantné. Prevala ruskej národnosti prišla až s politikou Josifa Stalina a jeho násilnou deportáciou menšín, najmä Krymských Tatárov do Malej Ázie. Anexiu polostrova Krym je teda možné zhodnotiť ako konflikt iredenty, ktorý bol obhajovaný podobnými faktormi, ako iredenty v histórii, no tieto faktory sú do veľkej miery spochybniteľné, nakoľko polostrov Krym začal svoju históriu s Ruskom až v roku 1783. Pre Ruskú federáciu je dôležitý najmä prístav Sevastopol', ktorý je sídlom Čiernomorských flotíl, a predstavuje strategický bod ruských vojenských jednotiek.

Záver

Cieľom práce bolo predstaviť jav, pri ktorom môžu štáty zaberat' územia iných, a aplikovať tento fenomén do prostredia anexie polostrova Krym Ruskou federáciou. Za teoretický koncept som si zvolil teóriu iredentizmu, ktorá je spoločne so secesiou javom, kedy sa môže územie jedného štátu osamostatniť a neskôr pričleniť k štátu inému. Dôležitou súčasťou iredentizmu je taktiež proces následnej justifikácie nárokov na určité územie, najmä legitímne hľadisko takejto akcie. Pre teoretický rámec som používal článok profesorky medzinárodných vzťahov Dominikánskej univerzity v Kalifornii Gigi Gokcek, ktorá vo svojom článku opisuje iredentizmus ako potenciálny medzinárodný konflikt. Taktiež popisuje tri konflikty iredenty, ktorých požiadavky a priebeh mi poskytli obraz priebehu konfliktov. Teoretické informácie som doplnil o poznatky z publikácie Horowitza. Následnú justifikáciu iredenty a jej požiadaviek, ktorá sa pri iredente často vyskytuje, opisuje vo svojej práci profesor medzinárodných vzťahov Marcus Kornprobst. Na základe informácií z predchádzajúcich konfliktov som porovnal justifikáciu Kurdov, Baskov a Pakistanu s obhajobou intervencie na polostrove Krym Vladimirom Putinom v jeho príhovore pred Štátnou Dumou.

V práci som sa snažil analyzovať vybrané faktory z argumentácie Ruskej federácie pri obhajobe anexie polostrova Krym pomocou teórie iredenty a následnú justifikáciu týchto faktorov. V práci som potvrdil, že dva používané argumenty, úzke vzťahy a spoločná história, sú najčastejšími aj v iných požiadavkách iredenty. Tieto dva faktory hrali významnú úlohu aj v predchádzajúcich konfliktoch iredenty—spore o Kašmír medzi Indiou, Pakistanom a čiastočne Čínou, kurdským obyvateľstvom žijúcom v Sýrii, Iraku, Iráne a Turecku a nakoniec v prípade Baskického konfliktu. No v následnej justifikácii, ktorá je podľa Kornprobsta (Kornprobst 2007) dôležitá, sú argumenty Ruskej federácie do určitej miery spochybniteľné. Spoločná história, na ktorej vo veľkej väčšine prípadov zakladali ruskí ústavní činitelia a osobnosti svoju obhajobu, sa ukázala ako nepresná, nakoľko o spoločnej histórii Krymu a Ruska je možné hovoriť od roku 1783, teda približne 250 rokov. Taktiež, polostrov Krym mal vo svojej histórii obyvateľstvo zložené z viacerých národností; ruské obyvateľstvo na ňom začalo prevládať až v roku 1944 za Stalina po násilnej deportácii viacerých menšín do neúrodných častí Malej Ázie. Tento argument preto nemôžeme považovať za dlhodobu pravdivý. Aj napriek tomu, že polostrov Krym je pre Ruskú federáciu veľmi podstatný a má pre nich kvôli prístavu Sevastopol' významnú hodnotu, týmito

argumentami nie je Ruská federácia schopná uplatniť akékoľvek morálne, etnické alebo historické právo na polostrov Krym.

Literatúra použitej v mojej práci zodpovedala rozdeleniu v jednotlivých kapitolách. V prvej kapitole venujúcej sa teoretickej časti iredentizmu som používal články od profesorky Gigi Gokcek, ktorá zhodnotila koncept iredentizmu zrozumiteľne, uviedla viacero príkladov a porovnala ho so secesiou. Taktiež vo svojej práci používa citácie ďalšieho významného autora, Donalda Horowitza. Títo dvaja autori tvorili základ mojej prvej kapitoly. Markus Kornprobst sa vo svojej práci venuje základom obhajoby iredentizmu zo strany štátu uplatňujúceho iredentizmus—najmä jeho legitímnych nárokov na územie. Tento jeho pohľad mi pomohol v pochopení pôvodu aplikácie iredentizmu a následnej justifikácie, ktorá by mala nasledovať. V druhej kapitole boli pre mňa podstatné historické zdroje o histórii Krymu, najmä primárne zdroje—rozhodnutie Prezídia Najvyššieho Sovietskeho Zväzu o darovaní Krymu Ukrajine, Bielovežská dohoda a zdroje o etnickom zložení obyvateľstva Krymu. V tretej kapitole som porovnával faktory Vladimira Putina z jeho príhovoru s faktormi používaných počas iredenty a ich justifikáciu.

Iredentizmus je fenoménom medzinárodných vzťahov, ktorý púta medzinárodnú pozornosť, a má často závažné dopady na teritoriálnu integritu štátov. Nakoľko je Iredentizmus zložitý jav, iba zriedkakedy je možné formulovať viacero základných podmienok, pri ktorých je možné o iredentizme hovoriť. Aj napriek faktorom, ktoré sa vyskytujú najčastejšie (historické, kultúrne, ekonomické a etnické vzťahy) je otázne, či je možné argumentovať a obhájiť svoje právo na územie iba pomocou nich. Z pohľadu polostrova Krym a jeho anexie je komplikované hovoriť o všetkých podmienkach, nakoľko nie všetky použila Ruská federácia pri svojej obhajobe a o téme odmietla diskutovať. Cieľom mojej práce bolo analyzovať iba určité faktory, ktoré sa zhodujú s teóriou iredentizmu. Tento cieľ som splnil, a následnú justifikáciu Ruskej federácie som zanalyzoval a došiel k názoru, že požiadavky Ruskej federácie sú iba ťažko obhájitelné, najmä medzinárodne, pred ostatnými štátmi, nakoľko Ruská federácia anexiou polostrova Krym porušila viacero medzinárodných zmlúv.

Abstrakt

Analýza vybraných faktorov anexie Krymu Ruskou federáciou pomocou teórie iredentizmu a ich následná justifikácia—prípadová štúdia

Polostrov Krym a jeho geopolitická situácia boli významným faktorom ovplyvňujúcim medzinárodnú politickú situáciu v 21. storočí. Teritoriálne ambície ústavných predstaviteľov Ruskej federácie (Putin, Lužkov) a iných osobností (Dugin, Lukyanov) a ich nárokovanie na polostrov Krym ako územie, s ktorým má Ruská federácia spoločnú históriu a veľmi blízke etnické, ekonomické a kultúrne vzťahy sa stretol s odporom ukrajinskej vlády, ktorá najmä počas Euromajdanu a po následnom úteku prezidenta Janukovyča presadzovala nacionalistickú politiku. Napriek tomu, že všeobecne používané argumenty Ruskej federácie pri anexii polostrova Krym nie je možné vysvetliť žiadnou teóriou, cieľom práce je analýza vybraných faktorov anexie polostrova Krym Ruskou federáciou pomocou teórie iredentizmu.

Svoju prácu začínam vymenovaním a popisovaním faktorov, ktorými argumentuje štát uplatňujúci iredentu. Taktiež vo svojej práci skúmam opačný vzťah—faktory a argumenty, ktoré používa územie, na ktorom sa iredenta uplatňuje pri zjednocovaní sa so štátom uplatňujúcim iredentu. Následne sa bakalárska práca zaoberá prípadovou štúdiou iredentizmu na prostredí anexie polostrova Krym Ruskou federáciou. Pomocou nej sa snažím objasniť vybrané faktory a argumenty odôvodňujúce iredentu, ktoré porovnávam s argumentami všeobecne používanými pri iredentistických záujmoch, a taktiež justifikáciu argumentov, ktoré používala Ruská federácia pri obhajobe anexie, príp. polostrov Krym pre znovu zjednotenie s Ruskou federáciou.

Kľúčové slová: Iredentizmus, polostrov Krym, Ukrajina, Ruská federácia, anexia

Abstract

Analysis of selected factors of annexation of Crimean peninsula by Russian federation by theory of irredentism and its following justification—case study

Crimean peninsula and its geopolitical situation was important factor that influenced international political situation in 21. century. Territorial ambitions by constitutional (Putin, Luzhkov) and other officials (Dugin, Lukyanov) of Russian federation and their claims that Crimea peninsula has mutual history and close ethnic, economic and cultural relationships with Russian federation met with disapproval of Ukraine's government, which particularly during Euromajdan and after president Yanukovich fled to Russia pushed for nationalist policy. Even though that general reasons Russian federation gave for justification of annexation of Crimea are hard to explain by single theory, the goal of my work is to analyse only selected ones by theory of irredentism.

I start my work with listing and describing factors commonly used in justification of a state wishing to annex territory. Likewise, I study contrary fact—arguments used by a state wishing to be annexed. Next I focus on case-study of irredentism in case of Crimean peninsula. By that I try to clarify factors and arguments used to reason irredentism, which I compare with generally used arguments in irredentism claims. Furthermore, I clarify arguments used by Russian federation in process of justification of Crimean peninsula's annexation.

Key words: Irredentism, Crimean Peninsula, Ukraine, Russian federation, annexation

Zoznam použitej literatúry

- „5 Reasons Putin Gave for Annexing Crimea“ *The Wall Street Journal*, 18. 3. 2014 (online). Dostupné z: <<http://blogs.wsj.com/briefly/2014/03/18/5-reasons-vladimir-putin-gave-for-annexing-crimea/>> (16. 6. 2016)
- „1954 Transfer of Crimea to Ukraine Illegal – Russian Prosecutor General“ *Sputniknews*, (online). Dostupné z: <<http://sputniknews.com/russia/20150627/1023916532.html>> (16. 6. 2016)
- „A brief history of the Kashmir conflict“ *The Telegraph*, (online). Dostupné z: <<http://www.telegraph.co.uk/news/1399992/A-brief-history-of-the-Kashmir-conflict.html>> (16. 6. 2016)
- Dawson, Jane I. 1998. „Ethnicity, Ideology and Geopolitics in Crimea“ *Communist and Post-Communist Studies*, 30 (4) 421-444. Dostupné z: <https://www.researchgate.net/publication/223287421_Ethnicity_Ideology_and_Geopolitics_in_Crimea> (16. 6. 2016)
- Düben, Björn Alexander. 2015. „The Legitimacy of Russia’s Actions in Ukraine“ *The London School of Economics and Political Science*, (online). Dostupné z: <<http://blogs.lse.ac.uk/lseih/2015/03/04/does-russia-have-a-legitimate-claim-to-parts-of-ukraine/>>(16. 6. 2016)
- Dugin, Alexander. 2014. „Letter to the American People in Ukraine“ *openrevolt.info*, (online). Dostupné z: <<https://openrevolt.info/2014/03/08/alexander-dugin-letter-to-the-american-people-on-ukraine/>> (16. 6. 2016)
- Gokcek, Gigi. 2011. „Irredentism versus Secessionism: The Potential for International Conflict“ *Nationalism and Ethnic Politics*, 17, 2011, 276–296. Dostupné z: <<http://dx.doi.org/10.1080/13537113.2011.600105>> (16. 6. 2016)
- Horowitz, Donald L. 1992. „Irredentas and Secessions: Adjacent phenomena, Neglected Connections“*International Journal of Comparative Sociology*, 33 (1-2), 1992.
- „Chronology for Crimean Russians in Ukraine“ *Refworld*, (online). Dostupné z: <<http://www.refworld.org/docid/469f38ec2.html>> (16. 6. 2016)
- İnalçık, Halil. „Struggle for East-European Empire“ *Turkish Yearbook of International Relations*, 21 (1995). Dostupné z: <<http://www.medievalists.net/2014/03/04/struggle-east-european-empire-1400-1700-crimean-khanate-ottomans-rise-russian-empire/>> (16. 6. 2016)
- Kornprobst, Marcus. 2007. „Dejustification and Dispute Settlement: Irredentism in European Politics“*European Journal of International Relations*, 13 (4), 459–487.
- Korostelina, Karina. 2015. „Crimean Tatars From Mass Deportation to Hardships in Occupied Crimea“ *Genocide Studies and Prevention: An International Journal*, 1 (9). Dostupné z: <<http://scholarcommons.usf.edu/gsp/vol9/iss1/6/>> (16. 6. 2016)
- Kramer, Mark. 2014. *Why Did Russia Give Away Crimea Sixty Years Ago?* Dostupné z: <<https://www.wilsoncenter.org/publication/why-did-russia-give-away-crimea-sixty-years-ago>> (16. 6. 2016)

- „Krym“ *Britannica*, 14. 4. 2016, (online). Dostupné z: <<http://www.britannica.com/place/Crimea>> (16. 6. 2016)
- Kuzio, Taras. 1998. *Ukraine. State and Nation Building*. London: Routledge.
- Kuzio, Taras. 2009. „Ukraine Debates the Russian Threat“ *Eurasia Daily Monitor*, 6 (171). Dostupné z: <http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=35513&no_cache=1#.V2KCglXhDDd> (16. 6. 2016)
- Kuzio, Taras. 2010. *The Crimea—Europe’s Next Flashpoint?* United States: Jamestown Foundation.
- Mierová zmluva Sèvres 1920, (online). Dostupné z: <<http://www.hri.org/docs/sevres/>> (16. 6. 2016)
- „New Russian Bill Condemns 1954 Transfer of Crimea to Ukraine as 'Illegal'“ *The Moscow Times*, (online). Dostupné z: <<http://www.themoscowtimes.com/news/article/new-russian-bill-condemns-1954-transfer-of-crimea-to-ukraine-as-illegal/515470.html>> (16. 6. 2016)
- „Perejaslavská dohoda 1654“ *Britannica*, 23. 4. 2014, (online). Dostupné z: <<http://www.britannica.com/event/Pereyaslav-Agreement>> (16. 6. 2016)
- Salusčev, Sergej. 2014. „Annexation of Crimea: Causes, Analysis and Global Implications“ *Global Societies Journal*, (online). Dostupné z: <<http://escholarship.org/uc/item/5vb3n9tc>> (16. 6. 2016)
- „Stretnutie Prezídia Najvyššieho Sovietskeho Zväzu sovietskych socialistických republík zo dňa 19. februára 1954“ *Wilson Center Digital Archive*, (online). Dostupné z: <<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/119638>> (16. 6. 2016)
- Pacer, Valerie. 2014. „Vladimir Putin’s justification for Russian action in Crimea undermines his previous arguments over Syria, Libya and Iraq“ *The London School of Economics and Political Science*, (online). Dostupné z: <<http://blogs.lse.ac.uk/euoppblog/2014/03/11/vladimir-putins-justification-for-russian-action-in-crimea-undermines-his-previous-arguments-over-syria-libya-and-iraq/>> (16. 6. 2016)
- „Prihovor Vladimira Putina v Štátnej Dume“ *kremlin.ru*, (online). Dostupné z: <<http://en.kremlin.ru/events/president/news/20603>> (16. 6. 2016)
- „Russia will not discuss return of Crimea – Lavrov“ *Ukraine Today*, (online). Dostupné z: <<http://uatoday.tv/politics/russia-will-not-discuss-return-of-crimea-lavrov-says-578849.html>> (16. 6. 2016)
- „Ukraine crisis: Crimea leader appeals to Putin for help“ *BBC News*, 1. 3. 2014, (online). Dostupné z: <<http://www.bbc.com/news/world-europe-26397323>> (16. 6. 2016)
- „Ukraine: Russia recalls ambassador as Kiev turns towards EU“ *BBC News*, (online). 24. 2. 2014. Dostupné z: <<http://www.bbc.com/news/world-europe-26318816>> (16. 6. 2016)

„Updated Crimean Census Numbers” *Eurasianstudies*, (online). Dostupné z: <<https://eurasianstudies.wordpress.com/2016/03/12/updated-crimean-census-numbers/>> (16. 6. 2016)

„Why a pro-Kurdish Russia infuriates Turkey“ *Euractiv*, (online). Dostupné z: <<http://www.euractiv.com/section/europe-s-east/opinion/why-a-pro-kurdish-russia-infuriates-turkey/>> (16. 6. 2016)

Yeşilot, Okan. 2014. „The Crimean Crisis in the Context of New Russian Geopolitics“ *Insight Turkey*, 16 (2), 167-181.

„Zmluva Mieru (Küçük Kaynarca) 1774“ *National University of Singapore: Documents Archive*, (online). Dostupné z: <http://www.fas.nus.edu.sg/hist/eia/documents_archive/kucuk-kaynarca.php> (16. 6. 2016)

„Zmluva z Pariža 1856“ *Britannica*, 29. 3. 2016, (online). Dostupné z: <<http://www.britannica.com/event/Treaty-of-Paris-1856>> (16. 06. 2016)